

Mid term evaluatie van het Vlaams Programmadoocument voor Plattelandsonwikkeling 2007-2013

Hoofddocument

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van:

Vlaamse overheid

Departement Landbouw en Visserij

afdeling Monitoring en Studie

Bart Van Herck, IDEA Consult

Ariane Wautelet, IDEA Consult

Rein Dessers, IDEA Consult

Ann Verspecht, UGent

Paul Arts, Soresma

Rik De Vreese, VUB

Mid term evaluatie van het Vlaams Programmadoecument voor Plattelandsontwikkeling 2007-2013

IDEA Consult, Universiteit Gent, Soresma, VUB

30 november 2010

Paper, 64 blz

Depotnummer: D/2008/3241/283

Departement Landbouw en Visserij
afdeling Monitoring en Studie
Ellipsgebouw (6de verdieping)
Koning Albert II - laan 35, bus 40
1030 Brussel
Tel. 02 552 78 20 - Fax 02 552 78 21
✉ e-mail: ams@vlaanderen.be

Vermenigvuldiging en/of overname van gegevens zijn toegestaan mits de bron expliciet vermeld wordt:

Mid term evaluatie van het Vlaams Programmadoecument voor Plattelandsontwikkeling 2007-2013, uitgevoerd door IDEA Consult, Universiteit Gent, Soresma en VUB in opdracht van de Vlaamse overheid, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie.

Graag vernemen we het als u naar dit rapport verwijst in een publicatie. Als u een exemplaar ervan opstuurt, nemen we het op in onze bibliotheek.

Wij doen ons best om alle informatie, webpagina's en downloadbare documenten voor iedereen maximaal toegankelijk te maken. Indien u echter toch problemen ondervindt om bepaalde gegevens te raadplegen, willen wij u hierbij graag helpen. U kunt steeds contact met ons opnemen.

Wilt u op de hoogte gehouden worden van onze nieuwste publicaties, schrijf u dan in op de AMS-nieuwsflash via de onderstaande link:

<http://www.vlaanderen.be/landbouw/studies/nieuwsflash>

INHOUDSOPGAVE

p.

1	Samenvatting	7
1.1	Inleiding	7
1.1.1	Over PDPO	7
1.1.2	Mid term evaluatie	7
1.2	Aanpak en methodologie	8
1.3	Uitvoering van programma en maatregelen	10
1.3.1	Financiële voortgang	10
1.3.2	Uitvoering van de maatregelen	11
1.3.3	De ruimere invloed van het programma	12
1.4	Effectiviteit, impact en efficiëntie van de maatregelen	13
1.4.1	Thema 1: competitiviteit in de landbouw	13
1.4.2	Thema 2: milieu, natuur en landschap	13
1.4.3	Thema 3: voorzieningen platteland en diversificatie economie	14
1.4.4	Thema 4: bestuur en governance van plattelandsgebieden	15
1.5	Conclusies en aanbevelingen	15
2	Résumé	19
3	Summary	20
4	Inleiding	21
4.1	Over PDPO	21
4.2	Doelstelling & inhoud van de evaluatie	21
4.3	Evaluatieteam	22
5	Evaluatie-aanpak en -methodologie	23
5.1	Evaluatie van de uitvoering	23
5.1.1	Evaluatiefocus	23
5.1.2	Methode en informatiebronnen	24
5.2	Evaluatie van de impact	26
5.2.1	Horizontale en gedifferentieerde benadering	26
5.2.2	Methodologie en bronnen	27
6	Algemene uitvoering van het programma	31
6.1	Financiële voortgang	31
6.2	Vormgeving en omkadering programma	35
6.3	Uitvoering van de maatregelen	37
6.3.1	Maatregel 111-A: Opleiding in de Landbouw	37
6.3.2	Maatregel 111-C: sensibiliseringprojecten duurzame landbouw	38
6.3.3	Maatregel 112: Vestiging van jonge landbouwers	38
6.3.4	Maatregel 114: Bedrijfsadviesstelsel voor land- en tuinbouwers	39
6.3.5	Maatregel 121: Investeringsplan voor landbouwbedrijven	39
6.3.6	Maatregel 123-A: Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten	39
6.3.7	Maatregel 311-A Investeringsplan m.b.t. diversificatie van landbouwactiviteiten	40
6.3.8	Maatregelen 212/213: Vergoeding Natuur	40
6.3.9	Maatregel 214: Agromilieumaatregelen	40
6.3.10	Maatregel 221: Bebossing van landbouwgronden	41
6.3.11	Maatregel 227: Niet-productieve investeringen in bossen	42
6.3.12	Uitvoering van de gebiedsgerichte maatregelen (assen 3 en 4)	42
7	Evaluatie van de effecten (impact)	47
7.1	Resultaatsgebied 1: Verbetering van het concurrentievermogen	48
7.2	Resultaatsgebied 2: Verhogen van de maatschappelijke meerwaarde en betrokkenheid m.b.t. landbouw (transparantie, veiligheidsnormen)	52

7.3	Resultaatsgebied 3: Behoud van de landbouwactiviteiten	53
7.4	Resultaatsgebied 4: Verhogen menselijk potentieel en managementvaardigheden	53
7.5	Resultaatsgebied 5: Duurzaam gebruik van materialen en grondstoffen	54
7.6	Resultaatsgebied 6: Verbetering van het milieu	55
7.7	Resultaatsgebied 7: Verbetering van de natuurlijke en biologische kwaliteit	56
	7.7.1 Evolutie akker- en weidevogelpopulaties	56
	7.7.2 Evolutie High Nature Value Farmland (HNVF)	57
7.8	Resultaatsgebied 8: Opwaardering cultuurlandschappen	57
7.9	Resultaatsgebied 9: Verbeteren van gemeenschapsvoorzieningen	58
7.10	Resultaatsgebied 10: Diversificatie van plattelandseconomie	59
7.11	Resultaatsgebied 11: Verhogen bestuurskracht van lokale besturen (governance)	59
7.12	Resultaatsgebied 12: Convergentie tussen (plattelands)gebieden	60
	7.12.1 Sociaal-economische ontwikkeling landelijke regio's	60
	7.12.2 Convergentie tussen regio's onderling	60
8	Algemene conclusie	62

1 SAMENVATTING

1.1 Inleiding

1.1.1 Over PDPO

Het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling voor de periode 2007-2013 (PDPO II) werd goedgekeurd door de Europese Commissie op 13 november 2007. Het programma kadert binnen de tweede pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU.

Waar de eerste pijler inkomenssteun verleent aan landbouwers, is de tweede pijler (het Europese plattelandsbeleid) meer gericht op het multifunctioneel karakter van de landbouw en de bredere maatschappelijke context waarbinnen de sector functioneert. Naast de verdere professionalisering van de landbouw, gaat het over de omschakeling naar duurzame landbouw, het gebruik van hernieuwbare grondstoffen, een maximale instandhouding van het milieu en de biodiversiteit en de leefbaarheid en samenhang op het platteland.

Het Vlaamse programma voor Plattelandsontwikkeling steunt op de 4 assen die in het Europese kader zijn gedefinieerd:

- As 1: verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouwsector;
- As 2: verbetering van het milieu en het platteland;
- As 3: de leefkwaliteit op het platteland en de diversificatie van de plattelandseconomie;
- As 4: Leader.¹

1.1.2 Mid term evaluatie

Deze mid term evaluatie kijkt terug op de uitvoering en het verloop van het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling 2007-2013 (PDPO II) over de jaren 2007 tot en met 2009 (in bepaalde gevallen tot medio 2010).

We bespreken in dit document achtereenvolgens:

- De aanpak van de mid term evaluatie en de gevolgde methode;
- De voortgang van het programma en de resultaten die tot nog toe binnen de diverse maatregelen werden behaald;
- De effecten en de impact van het programma over de verschillende resultaatsgebieden;
- Algemene conclusies en aanbevelingen.

¹ In tegenstelling tot de andere assen, betreft as 4 een methodiek. Projecten binnen As 4 passen inhoudelijk binnen de maatregelen van As 3, maar onderscheiden zich op basis van hun gebiedsgerichte bottom-up karakter en innovatieve aanpak.

Merk op:

- Gezien de evaluatie eerder vroeg in de programmaperiode plaats vindt, konden bepaalde effecten nog niet of onvoldoende grondig worden gemeten bij gebrek aan adequate gegevens.
- Er werd omwille van het vroege tijdstip geen bevraging van landbouwers uitgevoerd. Daarmee vermijden we ook overbevraging van de doelgroep (deze wordt al bevroegd bij de ex postevaluaties).

1.2 Aanpak en methodologie

De Europese evaluatievragen (genoemd in het Gemeenschappelijk Toezicht- en evaluatiekader, GTEK) peilen vooral naar de impact en het effect van PDPO II.² Niettemin is het belangrijk om voldoende de uitvoering van de maatregelen te bestuderen omdat die vaak verklarend is (het 'waarom') ten aanzien van het effect.

In onderstaande tabel geven we een overzicht van de bronnen en methoden die werden gebruikt bij de mid term evaluatie. We maken, zoals hierboven aangegeven, het onderscheid tussen enerzijds de evaluatie van de **uitvoering** van de maatregelen (en het programma als geheel) en anderzijds de evaluatie van de **impact**.

² Zie http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/guidance/document_nl.pdf.

UITVOERING	
Wat wordt bekeken?	Bronnen en methodes
<ul style="list-style-type: none"> ■ Op niveau van de maatregelen: realisatie versus vooropgezette doelstellingen (targets), budget versus realisatiegraad, doelgroepen en bereik, implementatie, efficiëntie. ■ Op niveau van het programma: specificiteit, complementariteit met andere Europese steunmaatregelen, synergie tussen de assen, geïntegreerde aanpak plattelandontwikkeling, omkadering (technische bijstand, Vlaams Ruraal Netwerk) 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Monitoringinformatie die systematisch wordt bijgehouden door de beheerdiensten en jaarlijks wordt samengebracht door de Afdeling Monitoring en Studie; ■ Additionele informatie van de beheerdiensten (deelnemers vorming, aanvraagdossiers agro-voedingsbedrijven, ...); ■ Workshops (assen 3 en 4); ■ Interviews (opleiding, BAS, beheersautoriteit, Vlaams Ruraal Netwerk); ■ Cases (sensibiliseringsprojecten duurzame landbouw, assen 3 en 4). ■ Andere (Ontwikkelingsplannen Leader groepen, landbouwenquête, PDPO jaarverslagen, ...)
IMPACT	
Wat wordt bekeken?	Bronnen en methodes
<p>Het effect van de maatregelen op 12 resultaatsgebieden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Concurrentievermogen landbouw; ■ Maatschappelijke meerwaarde en betrokkenheid m.b.t. landbouw; ■ Behoud van landbouwactiviteiten; ■ Menselijk potentieel en managementvaardigheden; ■ Duurzaam gebruik van materialen en grondstoffen; ■ Verbeteren van het milieu (bodem, water, lucht, energie); ■ Verbeteren van natuurlijke en biologische kwaliteiten; ■ Opwaarderen van de cultuurlandschappen; ■ Verbeteren van de gemeenschapsvoorzieningen; ■ Diversificatie plattelandseconomie; ■ Verbeteren bestuur in plattelandsgebieden; ■ Convergentie tussen plattelandsgebieden. 	<p>De bronnen die hierboven worden genoemd bij uitvoering (informatie beheerdiensten, etc...).</p> <p>Bovendien werden volgende methoden en bronnen gebruikt om de impact van de maatregelen na te gaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fixed effects dynamische regressie om de economische impact van investeringssteun na te gaan op de bedrijven. FADN gegevens worden gekoppeld aan bedrijven uit de VLIF databank; ■ Case-studie analyse voor het economisch effect van energie-investeringen en WKK's; ■ Multivariabele regressie om het effect van opleiding na te gaan; ■ Statistische en geografische analyse m.b.t. de impact op biodiversiteit (akker- en weidevogels, landbouwgrond met hoge natuurwaarden); ■ Berekening van vermeden milieu-effecten op basis van milieufiches VLIF; ■ Berekening gebiedsgerichte impact van agro-milieumaatregelen op basis van GIS gegevens; ■ Workshops en cases om de effecten van de gebiedsgerichte maatregelen vast te stellen; ■ Berekening indirecte effecten op basis van input-outputtabellen; ■ Socio-economische analyse van Vlaamse plattelandsregio's om evolutie omtrent convergentie na te gaan.

Bron: IDEA Consult

1.3 Uitvoering van programma en maatregelen

1.3.1 Financiële voortgang

Het financieel verloop van het programma zit algemeen goed op schema (zie tabel hieronder). Eind 2009 zijn 40% van de middelen van het programma besteed, in lijn met de planning. Daarin werd voorzien dat eind 2009 38,8% van de middelen zou zijn besteed. Dit hoeft niet zo'n verwondering te wekken, aangezien PDPO II een continue verderzetting is van PDPO I, waarvan de meeste maatregelen doorlopen. Het programma kon bijgevolg een vliegende start nemen, op basis van de ervaring van de diverse beheerdiensten.

	Budget (EU + VL)	% van PDPO II budget	Uitbetaald 2007-2009	Betalingen per as versus budget
As 1	€ 464.858.857	62%	€ 201.789.710	43%
As 2	€ 171.218.571	23%	€ 73.720.910	43%
As3	€ 68.015.113	9%	€ 19.926.176	29%
As 4	€ 41.277.197	5%	€ 2.054.601	5%
Totaal	€ 754.350.566	100%	€ 298.557.499	40%

Dit globale beeld moet in twee richtingen worden genuanceerd:

- Enerzijds zijn er een aantal maatregelen met **achterstand** wat betalingen betreft. We hebben het dan in het bijzonder over:
 - As 4 waar eind 2009 slechts 5% van het budget is uitgegeven. Dit heeft te maken met een latere opstart van de projecten. Voorafgaand aan de goedkeuring van de projecten diende in de Leaderregio's eerst een lokale ontwikkelingsstrategie te worden opgemaakt. Inmiddels (medio 2010) zijn reeds 247 projecten goedgekeurd binnen As 4 en mag snel verandering van de situatie worden verwacht.
 - Een aantal nieuwe maatregelen die moeilijk uit de startblokken komen: maatregelen 132 (voedselkwaliteitsregelingen), 133 (Vlaamse producten) en 216 (kaderrichtlijn water). Ondertussen zijn bijkomende afspraken gemaakt en een aantal verfijningen gebeurd, zodat deze maatregelen in 2011 van start zullen gaan.
 - De agro-voedingsmaatregelen, waar slechts 4% van het budget is uitgegeven.
- Anderzijds blijken een aantal belangrijke maatregelen **voorop** te liggen op schema, in het bijzonder vestigingssteun (57%) en investeringssteun (50%). Aan hetzelfde ritme zijn er middelen tekort om de ganse programmeerperiode rond te maken. Dat een grotere selectiviteit of een verlaging van de steunpercentages zich opdringt, is ook duidelijk voor de Vlaamse overheid, getuige een aantal recente maatregelen.³ Het opsparen van dossiers voor

³ In september 2010 werden de steunpercentages voor investeringen verlaagd met 2% en werd de steun voor zonnecellen en -boilers verlaagd van 30% naar 8%.

een volgende programmeerperiode moet worden vermeden, teneinde het volgende programma niet te belasten. Bij de overgang van PDPO I naar PDPO II is dit duidelijk wel gebeurd.

1.3.2 Uitvoering van de maatregelen

Wat de uitvoering van de verschillende maatregelen betreft, kwamen we tot volgende conclusies:

As 1 (competiviteit van de landbouw)

De maatregelen binnen de eerste as van het programma kennen algemeen gesproken een goede voortgang. De meerderheid van deze maatregelen lopen al sinds de vorige programmeringsperiode en zijn een continuering van het beleid met kleine bijstellingen in de modaliteiten (bijvoorbeeld: aanpassing van het bedrijfsadviesstelsel). Toch blijven er drie belangrijke aandachtspunten voor de uitvoering van de maatregelen binnen As 1:

- Voor de investeringsmaatregelen (112 en 121) werd inmiddels meer dan de helft van het budget gespendeerd (zie hoger).
- Een ander aandachtspunt is de afhandeltijd van de ingediende VLIF dossiers. Terwijl tussen 2001 en 2003 nog zo'n 40 à 50% van de ingediende dossiers goedgekeurd konden worden tijdens het kalenderjaar van indiening, is dit sinds 2005 minder dan 20%. In dezelfde lijn is er een toename van het aantal dossiers dat meer dan 2 kalenderjaren nodig heeft om beslist te worden (> 50% in 2007).
- Twee nieuwe maatregelen (132 - voedselkwaliteitsregelingen en 133 - voorlichting en afzetbevordering van Vlaamse producten) zijn nog niet opgestart. De toepassing van de maatregelen werd de voorbije maanden verwijfd, zodat de maatregelen in 2011 van start kunnen gaan.

As 2 (natuur, milieu en landschap)

De uitvoering van de maatregelen van As 2 zit grosso modo goed op schema: het aandeel van de betalingen bedraagt 43% van het totale budget en de prestaties zijn goed ten opzichte van de vooropgestelde doelstellingen. Dit is o.a. te danken aan de talrijke beheerovereenkomsten die doorliepen uit PDPO I. Tevens bleven de financieel belangrijkste agromilieumaatregelen (maatregel 214) ongewijzigd t.o.v. de vorige programmaperiode, wat de continuïteit bevorderde. Maatregelen 212 en 213 (Vergoeding Natuur) zitten daarentegen ver achter op schema (ca. 15% besteed), en maatregel 216 (Kaderrichtlijn Water) is zelfs nog niet opgestart.

Ook de bosmaatregelen (221 en 227) blijven voorlopig ver achter op de doelstellingen. Vooral maatregel 221 (bebossing van landbouwgronden) kende een zeer lage participatie (12% à 13% van de doelstelling). Er blijkt o.a. concurrentie met de boscompensatieregeling die interessanter is voor landbouwers. Maatregel 227 (niet-productieve investeringen in bossen) zit in grote lijnen wel op schema, hoewel ook daar de oppervlakte herbebossing zeer beperkt is (189 ha).

Gebiedsgerichte maatregelen (assen 3 en 4)

Binnen de assen 3 en 4 werden in de periode 2007-2009 respectievelijk 165 en 247 projecten goedgekeurd. De betalingen kennen evenwel een belangrijke achterstand (zie hoger). Het gemiddelde projectbudget ligt bij As 3 iets hoger dan bij As 4 (€ 163.777 in As 3 versus € 127.747 in As 4).

Voor het evalueren van de resultaten kon enkel teruggevallen worden op het beperkt aantal afgesloten projecten (78 in As 3, 81 bij As 4). Niettemin bleek al bij de vergelijking van de resultaten dat de targets die werden vooropgesteld voor de programmaperiode zullen moeten worden bijgestuurd. Voor verschillende maatregelen blijkt de target nu al (ruim) overschreden.⁴

Verder kunnen nog volgende vaststellingen worden gemaakt:

- De inhoudelijke kwaliteit van de gebiedsgerichte projecten is afhankelijk van een aantal samenhangende factoren, zoals de selectieprocedure, de voorbereidingstijd en de begeleiding van de promotoren en de opvolging van de projecten. Op dit moment zijn er interessante ervaringen rond kwaliteitsverhoging in de verschillende provincies en Leaderregio's. Het zou goed zijn deze ervaringen te consolideren op Vlaams niveau en mee te nemen in de volgende programmeerperiode.
- De Leadergebieden vertonen in sommige gevallen te weinig samenhang (socio-economisch, actoren). Ook sommige gemeenten / dorpen worden doorsneden door de afbakening, wat administratieve moeilijkheden met zich mee brengt. De afbakening van de regio's verdient in de toekomst bijzondere aandacht.
- De projecten binnen As 3 worden uitgevoerd buiten de afgebakende LEADER-gebieden. Dit betekent dat regio's in Vlaanderen ofwel beroep kunnen doen op steun vanuit As 3, ofwel vanuit Leader (As 4). Vanuit dit gegeven hebben quasi alle Leadergebieden gekozen voor ruime doelstellingen (alle maatregelen uit As 3) en is de gebiedsspecificiteit binnen As 4 afgenomen in vergelijking met het vorige Leader+ programma.

1.3.3 De ruimere invloed van het programma

Tot slot willen we nog stil staan bij de ruimere bijdrage van het programma met betrekking tot plattelandsontwikkeling en beleidsevaluatie.

Het PDPO levert onmiskenbaar een bijdrage in een meer geïntegreerde aanpak voor plattelandsontwikkeling in Vlaanderen. In de Vlaamse plattelandsregio's komen partnerschappen tot stand over sectoren heen en worden in het kader van Leader Plaatselijke Groepen opgericht met vertegenwoordiging van alle plattelandsactoren. Ook op Vlaams niveau is er via de beheer- en coördinatie-structuren meer contact tussen de belangrijke administraties en actoren die betrokken zijn bij het plattelandsbeleid. Niettemin resten er nog opportuniteiten om te komen tot een meer geïntegreerd beleid. Zo zou o.a. sterker de link kunnen gelegd worden met ruimtelijke ordening bij de realisatie van infrastructuur in het landelijk gebied. Vernieuwende praktijken m.b.t. agrarische architectuur zouden vanuit het programma kunnen aangemoedigd worden.

Het PDPO heeft daarnaast ook een onmiskenbare invloed op de aandacht die binnen de Vlaamse overheid wordt besteed aan beleidsevaluatie en -monitoring. Vanuit de rapportage- en evaluatieverplichtingen ten aanzien van de Europese Commissie, is er binnen de verschillende beheersdiensten toenemende aandacht om beter de resultaten en effecten van het beleid op te volgen. In vergelijking met de ex-postevaluatie van PDPO I kon deze tussentijdse evaluatie gebruik maken van nog uitgebreidere monitoringinformatie (bv. milieufiches VLIF).

⁴ Bv. het aantal bereikte dagtoeristen (maatregel 313) bedraagt voor As 3 op dit moment 120.916, terwijl de target voor de ganse periode werd vastgelegd op 16.000. Idem dito voor het aantal personen dat geniet van de basisvoorzieningen binnen maatregel 321. Daar bedraagt de realisatie op dit moment 849.840 inwoners voor de As3 projecten, waar de target voorzag in 60.000.

1.4 Effectiviteit, impact en efficiëntie van de maatregelen

1.4.1 *Thema 1: competitiviteit in de landbouw*

Meerdere maatregelen hebben een mogelijke invloed op de competitiviteit van de landbouw. Terwijl voor sommige maatregelen deze invloed zeer beperkt is (opleiding) en dat het nog te vroeg is om een effect te kunnen aantonen voor andere (bedrijfsadviesstelsel, agrovoeding), hebben de investeringsmaatregelen (112, 121 en 311) wel een aantoonbare impact op de competitiviteit.

Een eerste vaststelling die kan worden gemaakt, is het feit dat vooral de grotere en meest performante bedrijven investeren en dus beroep doen op investeringssteun. Daarnaast konden we vaststellen dat de invloed van investeringssteun op competitiviteit sterk afhankelijk is van het type investeringen:

- Investeringssteun voor **diversificatie-investeringen** (bv. energie-investeringen) heeft een groot effect op de omzet (elke euro steun resulteert in een stijging van de omzet met bijna 2 euro) en heeft tot gevolg dat ook de bruto toegevoegde waarde en het inkomen toeneemt, ondanks de verhoging van de kosten. Ook de arbeid neemt toe, waardoor er geen effect is op de arbeidsproductiviteit.
- Investeringssteun voor **structurele investeringen** heeft een positief effect op zowel omzet als kosten, wat resulteert in een verhoogde toegevoegde waarde en inkomen. Ook de arbeid stijgt licht, waardoor er geen effect is op de arbeidsproductiviteit. Waar het effect van diversificatiesteun (vorige punt) zich vooral het eerste jaar na de investering laat voelen, is dat voor structurele steun het tweede jaar na de investering.
- Investeringssteun voor **milieu-investeringen** heeft een negatief effect op de kosten, op de toegevoegde waarde, op arbeidsproductiviteit en op het inkomen.
- **Vestigingssteun** resulteert in een toename van tewerkstelling. Op de bedrijfseconomische kengetallen heeft vestigingssteun geen significant effect.
- Het is opmerkelijk dat bedrijven die investeren in **vernieuwende technologieën** een significant sterkere afname kennen in bruto toegevoegde waarde, familiaal inkomen en arbeidsproductiviteit en een significant hogere toename van de kosten tussen 2004-2006 en 2008.

Bovendien creëren of zorgen de investeringen (in de landbouw of in de agrovoedingssector) die gebeuren in het kader van PDPO II voor behoud van tewerkstelling en toegevoegde waarde in aanverwante sectoren. De belangrijkste aanverwante sectoren van investeringen zijn de bouwsector (bouwen van stallen en serres), de landbouwsector zelf (aankoop vee en plantmateriaal), de machinebouw voor landbouw en enkele andere sectoren waaronder bv. zuivering van water of elektriciteitsproductie.

1.4.2 *Thema 2: milieu, natuur en landschap*

Het PDPO II, meer bepaald de perceelsgebonden agromilieumaatregelen (214) en de milieugerichte VLIF-investeringen (121), heeft een duidelijk positieve invloed op het milieu in Vlaanderen. Het programma stimuleert duurzaam gebruik van materialen en grondstoffen: de VLIF-investeringen over de periode 2007-medio 2010 zorgen per jaar voor een **vermeden energieverbruik** van ca. 609 GWh of

7,5% van het totale energieverbruik van de land- en tuinbouwsector in Vlaanderen in 2006 (MIRA), en voor een **vermeden waterverbruik** van ca. 993.000 m³ of 1,5% van het totale waterverbruik van de Vlaamse land- en tuinbouwsector in 2006 (MIRA).

Het programma speelt ook een duidelijk rol in de verbetering van het milieu, via de volgende elementen. De agromilieumaatregelen zorgen voor:

- een **vermeden bodemverlies** van ca. 124.000 ton in 2009 (6,8% van het totaal theoretisch bodemverlies)
- een **vermeden stikstofinput** van ca. 6,5 miljoen kg in 2007 (5,3% van de totale Vlaamse dierlijke mestinput in 2006), ca. 5,8 miljoen kg in 2008 (4,7%) en ca. 4,0 miljoen kg (3,3%) in 2009⁵

De VLIF-investeringen (2007-medio 2010) zorgen voor:

- een **vermeden ammoniakemissie** van ca. 670.000 kg NH₃ per jaar (1,6% van de totale ammoniakemissie van de landbouwsector in Vlaanderen in 2006)
- een **productie van hernieuwbare energie** van ca. 55.000 MWh (ca. 1% van het totaal energieverbruik van de glastuinbouwsector en 0,7% van het totaal energieverbruik van de gehele land- en tuinbouwsector in Vlaanderen).
- een **vermeden broeikasgasemissie** van ca. 541.000 ton CO₂-equivalenten per jaar (5,6% van de totale broeikas-gasemissie in 2006 door de Vlaamse land- en tuinbouwsector; voor CO₂ gaat het om 14%, voor CH₄ en N₂O om 1,6%).

Het programma zorgt vermoedelijk ook voor een verbetering van de natuurlijke en biologische kwaliteit, vertaald in de criteria akker- en weidevogelpopulaties en oppervlakte High Nature Value Farmland. Omdat er vooralsnog geen temporele opvolging is van de vogelpopulaties, gaat het om een voorlopige conclusie, gebaseerd op licht positieve statistische correlaties (studie INBO).

Tot slot draagt het programma bij aan de opwaardering van de cultuurlandschappen via de agromilieumaatregelen en de assen 3 en 4, waarbij we effecten zien m.b.t. landelijk erfgoed in de brede zin (roerend, onroerend).

1.4.3 Thema 3: voorzieningen platteland en diversificatie economie

Zowel de maatregelen "Basisvoorzieningen voor economie en bevolking" (321) als "Dorpskernvernieuwing" (322), dragen onmiskenbaar bij tot het verhogen van het voorzieningenniveau op het platteland. Op basis van het beperkt aantal afgelopen projecten binnen As 3 en As 4, leiden we af dat behoorlijk wat inwoners in het landelijk gebied worden bereikt via PDPO II initiatieven.

Vanuit de toeristische initiatieven is een beperkt tewerkstellingseffect (een 100-tal banen voor de afgelopen projecten binnen de assen 3 en 4), maar de creatie van tewerkstelling wordt door de betrokken coördinatoren als minder prioritair beschouwd. Men ziet het bevorderen van de tewerkstelling eerder als een doelstelling voor de EFRO-projecten.

⁵ De daling is te wijten aan het uitdovend karakter van de belangrijke maatregel groenbedekking

1.4.4 Thema 4: bestuur en governance van plattelandsgebieden

In het bijzonder met de Leaderaanpak beoogt PDPO ook een effect naar het verbeteren van het **bestuur in plattelandsgebieden**. We hebben vastgesteld dat via Leader op micro-niveau (binnen projecten, op het niveau van enkele direct betrokken mandatarissen) kleine zaadjes worden uitgezet, maar dat er op structureel niveau weinig tot geen impact is.

In zijn opzet wil PDPO ook bijdragen in het verkleinen van de verschillen tussen plattelandsregio's. Het is onmogelijk voor Vlaanderen om na te gaan of PDPO hierin een bijdrage heeft geleverd. Niettemin hebben we de sociaal-economische ontwikkeling op het platteland geanalyseerd in functie van toekomstige prioriteiten binnen PDPO III. Volgende aandachtspunten kwamen daaruit naar voor:

- De bevolking op het platteland verandert (inwijking, inkomensniveau);
- Er is een toename van de kansarmoede;
- Het aantal zelfstandigen daalt (verbonden aan de daling van het aantal landbouwers);
- De sluipende 'verkaveling' van het platteland (inname van de open ruimte) gaat verder.

1.5 Conclusies en aanbevelingen

PDPO II wil een substantiële bijdrage leveren aan de **duurzame ontwikkeling** van het Vlaamse platteland. Vanuit deze mid term evaluatie stellen we positieve effecten vast die met elk van de aspecten van duurzaamheid kunnen worden gerelateerd.

- *Economische effecten*

Het economisch effect van de investeringssteun aan landbouwbedrijven hangt samen met het type van investeringen. Steun voor diversificatie-investeringen (bv. energie-investeringen) heeft een groot effect op de omzet, bruto toegevoegde waarde en op het landbouwincome (elke euro steun resulteert in een stijging van de omzet met bijna 2 euro, incl. de omzet die wordt gerealiseerd met de bijkomende energieproductie). Ook voor steun aan structurele investeringen zien we een (weliswaar minder uitgesproken) positief effect, zowel aan de kant van de omzet, als aan de kant van de kosten. Waar het effect van diversificatiesteun zich vooral het eerste jaar na de investering laat voelen, is dat voor structurele steun het tweede jaar na de investering.

Vestigingssteun (voor de overname van bedrijven) resulteert in een toename van tewerkstelling. Op andere bedrijfseconomische parameters zoals omzet of kosten, werd geen significant effect vastgesteld.

Steun aan milieu-investeringen hebben een negatief effect op kosten, toegevoegde waarde, arbeidsproductiviteit en inkomen.

De investeringen die gebeuren in het kader van PDPO II hebben ook een belangrijk indirect effect en zorgen voor behoud van tewerkstelling en toegevoegde waarde in aanverwante sectoren als de bouwsector en de machinebouw.

- *Effecten inzake natuur en milieu*

De perceelsgebonden agromilieumaatregelen (214) en de milieugerichte VLIF-investeringen (121), hebben een positieve invloed op het milieu in Vlaanderen.

De VLIF-investeringen over de periode 2007-medio 2010 zorgen per jaar:

- voor een **vermeden energieverbruik** van ca. 609 GWh of 7,5% van het totale energieverbruik van de land- en tuinbouwsector in Vlaanderen in 2006 (MIRA);
- voor een **vermeden waterverbruik** van ca. 993.000 m³ of 1,5% van het totale waterverbruik van de Vlaamse land- en tuinbouwsector in 2006 (MIRA).
- voor een **vermeden ammoniakemissie** van ca. 670.000 kg NH₃ (1,6% van de totale ammoniakemissie van de landbouwsector in Vlaanderen in 2006);
- een **vermeden broeikasgasemissie** van ca. 541.000 ton CO₂-equivalenten (5,6% van de totale broeikas-gasemissie in 2006 door de Vlaamse land- en tuinbouwsector; voor CO₂ gaat het om 14%, voor CH₄ en N₂O om 1,6%).
- een **productie van hernieuwbare energie** van ca. 55.000 MWh (ca. 1% van het totaal energieverbruik van de glastuinbouwsector en 0,7% van het totaal energieverbruik van de gehele land- en tuinbouwsector in Vlaanderen);

Daarnaast zorgen de agromilieumaatregelen voor een **vermeden bodemverlies** van ca. 124.000 ton in 2009 (6,8% van het totaal theoretisch bodemverlies) en een **vermeden stikstofinput** van ca. 6,5 miljoen kg in 2007 (5,3% van de totale Vlaamse dierlijke mestinput in 2006), ca. 5,8 miljoen kg in 2008 (4,7%) en ca. 4,0 miljoen kg (3,3%) in 2009.⁶

Het programma zorgt, weliswaar minder aantoonbaar, ook voor een verbetering van de natuurlijke en biologische kwaliteit, vertaald in de criteria akker- en weidevogelpopulaties en oppervlakte High Nature Value Farmland. Omdat er vooralsnog geen temporele opvolging is van de vogelpopulaties, gaat het om een voorlopige conclusie, gebaseerd op licht positieve statistische correlaties (studie INBO).

- *Effecten m.b.t. sociale cohesie en leefbaarheid*

Zowel de maatregelen "Basisvoorzieningen voor economie en bevolking" (321) als "Dorpskernvernieuwing" (322), dragen onmiskenbaar bij tot het verhogen van het voorzieningenniveau op het platteland. Op basis van het beperkt aantal afgelopen projecten binnen As 3 en As 4, leiden we af dat behoorlijk wat inwoners in het landelijk gebied worden bereikt via PDPO II initiatieven. Het tewerkstellingseffect binnen de assen 3 en 4 is beperkt, al laat de actuele monitoring een volledige meting van dit effect vooralsnog niet toe.

- *Effecten m.b.t. beleidsvoering en governance*

Tot slot willen we stil staan bij de bijdrage van het programma op het niveau van de beleidvoering:

⁶ De daling is te wijten aan het uitdovend karakter van de belangrijke maatregel groenbedekking

- Het PDPO II levert onmiskenbaar een bijdrage in een meer geïntegreerde aanpak voor plattelandsontwikkeling in Vlaanderen. Niettemin resten er nog opportuniteiten om te komen tot een meer geïntegreerd beleid, door o.a. een sterkere link te leggen naar ruimtelijke ordening bij de ondersteuning van infrastructuur in agrarisch gebied.
- Het PDPO II heeft daarnaast een onmiskenbare positieve invloed op de aandacht die binnen de Vlaamse overheid wordt besteed aan beleidsevaluatie- en monitoring.
- Via de Leader-methodiek is er ook een beperkt effect naar het verbeteren van het bestuur in plattelandsgebieden. Op structureel niveau is de impact evenwel verwaarloosbaar.

Reflecties en aanbevelingen

Tot slot nog een aantal laatste beschouwingen in het kader van het verdere verloop van het programma.

In de toekomst zal moeten worden nagedacht over een **verdere selectiviteit** van het programma en van de maatregelen. Er is vooreerst de vaststelling dat bepaalde maatregelen aan het huidige tempo van betalingen niet kunnen aangehouden worden (investeringssteun, vestigingssteun). Daarnaast is er de algemene druk op de budgetten (Vlaanderen, EU) als gevolg van de crisis, alsook de nieuwe algemene Europese prioriteiten (EU 2020 strategie) en de verwachte bijsturing van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Deze evoluties zullen het toekomstige PDPO verplichten om de steun nog rechtstreekser en selectiever te oriënteren op bepaalde effecten.

Hoewel deze grotere selectiviteit als een bedreiging zal worden aanzien door bepaalde groepen, schuilen er ook kansen in om de impact van het programma nog te verhogen:

- Meer competitie voor de middelen resulteert vaak in hogere kwaliteit;
- De middelen kunnen worden gericht op die maatregelen of doelgroepen waar ze de grootste economische effecten ressorteren, of de grootste additionaliteit hebben.

In de toekomst mag tevens worden verwacht dat Europa meer aandacht zal vragen voor plaatsgebonden strategieën en voor een **gebiedsgerichte benadering**. Vanuit dat perspectief zouden wij volgende aanbevelingen willen doen:

- Een weloverwogen afbakening van de regio's, rekening houdende met geografische en sociaal-economische kenmerken en bestaande netwerken;
- Voluit inzetten op het verhogen van de capaciteit en bestuurskracht in plattelandsgebieden (investeren in een stevige omkadering van de programma's);
- Overwegen om ook maatregelen uit de assen 1 en 2 op te nemen in gebiedsgerichte programma's. De effecten van bepaalde agromilieumaatregelen bijvoorbeeld zullen sterker doorwerken als ze gebiedsgericht worden aangestuurd op basis van regionale kenmerken.

Tot slot willen we een pleidooi houden voor **een gecoördineerde inzet van de middelen** en het bundelen van inzichten ten voordele van het platteland. Het is belangrijk om kennis en middelen te bundelen in functie van een gemeenschappelijke ambitie voor het Vlaamse platteland. Het PDPO (en

samenhangend het Vlaams Ruraal Netwerk) heeft daar zeker al een bijdrage toe geleverd. Maar de bestaande samenwerking tussen de verschillende beheerdiensten en bestuursniveaus dient verder te worden geïntensifieerd en verruimd. Ook nieuwe ideeën rond plattelandsontwikkeling en plattelandsregio's zouden een sterkere vertaling kunnen krijgen in het PDPO (bv. de interdependentie tussen stad en platteland).

2 RÉSUMÉ

Franse vertaling wordt aangevuld.

3 SUMMARY

Engelse vertaling wordt aangevuld.

4 INLEIDING

4.1 Over PDPO

Het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling voor de periode 2007-2013 (PDPO II) werd goedgekeurd door de Europese Commissie op 13 november 2007. Het programma kadert binnen de tweede pijler van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU.

Waar de eerste pijler voorziet in inkomenssteun voor de landbouwers, vertrekt de tweede pijler vanuit het multifunctioneel karakter van de landbouw en de bredere maatschappelijke context waarbinnen de sector functioneert. Naast een verdere professionalisering van de landbouw, is de tweede pijler (het Europees plattelandsbeleid) gericht op de verdere omschakeling naar duurzame landbouw, het gebruik van hernieuwbare grondstoffen, een maximale instandhouding van het milieu en de biodiversiteit en de leefbaarheid en samenhang op het platteland.

Het Vlaamse programma steunt op de 4 assen die in het Europese kader zijn gedefinieerd:

- As 1: verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouwsector;
- As 2: verbetering van het milieu en het platteland;
- As 3: de leefkwaliteit op het platteland en de diversificatie van de plattelands-economie;
- As 4: Leader.

4.2 Doelstelling & inhoud van de evaluatie

Deze tussentijdse evaluatie kijkt terug op de uitvoering van de maatregelen uit het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling 2007-2013 (PDPO II) over de jaren 2007 tot en met 2009. De evaluatierichtsnoeren uit het **Gemeenschappelijk Toezicht- en Evaluatiekader (GTEK)** dienen daarbij als leidraad.⁷

Het GTEK bevat de **gemeenschappelijke evaluatievragen** die werden opgesteld voor alle programma's voor plattelandsontwikkeling in de EU. Het bevat evaluatievragen per maatregel en horizontale evaluatievragen over het ganse programma. Samen gaat het om meer dan 100 vragen.

Naast deze verplicht te beantwoorden vragen, zijn er voor deze tussentijdse evaluatie ook **programmaspecifieke vragen** gesteld door de Vlaamse overheid, met name:

- Welke bijdrage levert de uitvoering van het PDPO II aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water (maatregel 216)?;
- In welke mate hebben de investeringen (maatregel 121) een bijdrage geleverd aan de verbetering van de milieu- en natuurkwaliteit?;
- Wat zijn de effecten van de mainstreaming van Leader (aard van de projecten, resultaten)? Leader is in de huidige programmaperiode (2007-2013) onderdeel van het PDPO en daarmee ook onderworpen aan de

⁷ Zie http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/guidance/document_nl.pdf.

PDPO-systematiek. Om te kunnen beoordelen of het Leaderprogramma leidt tot de juiste, beleidsmatige wenselijke projecten, is het noodzakelijk een beter beeld te krijgen van de effecten van mainstreaming en van de verschillen met de Leader+ periode.

4.3 Evaluatieteam

Voor de uitvoering van deze tussentijdse evaluatie heeft IDEA Consult een consortium gevormd met de vakgroep Landbouweconomie van UGent, met Soresma en met de vakgroep Menselijke Ecologie van de VUB.

Het evaluatieteam bestond uit volgende personen:

IDEA Consult (projectleiding)	Bart Van Herck
	Rein Dessers
	Ariane Wautelet
Universiteit Gent	Ann Verspecht
	Jeroen Buysse
Soresma	Paul Arts
VUB	Rik De Vreese

De stuurgroep, die de evaluatieopdracht heeft begeleid, bestond uit:

Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Monitoring en Studie (AM&S) - opdrachtgever	Dirk Van Gijsegheem
	Ellen Maertens
	Michael Van Zeebroeck
Agentschap voor Landbouw en Visserij, Afdeling Organisatie en Strategisch Beleid (AOSB)	Belinda Cloet
	Els Soenen
Departement Landbouw en Visserij, afdeling Structuur en Investerings (SI)	Daniël De Laender
	Luc Uytendwilligen
Departement Landbouw en Visserij, afdeling Markt- en inkomensbeheer (MIB)	Anja Bockstal
	Lieven Van Waes
Vlaamse Landmaatschappij (VLM), afdeling platteland	Karolien Michiel
	Nadine Vantomme
	Davy De Dobbeleer
Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land- en Bodembescherming, Ondergrond en Natuurlijke Rijkdommen (ALBON)	Petra Deproost
Departement Landbouw en Visserij, afdeling duurzaam landbouwontwikkeling (ADLO)	Jean Steenberghen

5 EVALUATIE-AANPAK EN -METHODOLOGIE

De Europese evaluatievragen (genoemd in het Gemeenschappelijk Toezicht- en evaluatiekader, GTEK) peilen vooral naar de impact en het effect van PDPO II. Niettemin is het belangrijk om voldoende de uitvoering van de maatregelen te bestuderen omdat die vaak verklarend is (het 'waarom') ten aanzien van het effect.

In onze evaluatie-aanpak maken we dan ook het onderscheid tussen de **uitvoering** van de maatregelen en het programma en anderzijds de effecten en de **impact**.

5.1 Evaluatie van de uitvoering

5.1.1 *Evaluatiefocus*

Per maatregel worden de volgende aspecten geëvalueerd:

- Doelstelling van de maatregel, indicatoren en targets
- Budget (voorlopige besteding per maatregel in bijlage)
- Doelgroep, bereik, participatie (incl 'gender').
- Implementatie door:
 - Beheerdiensten en overheid: communicatie, kwaliteitseisen die geplaatst worden tegenover het verkrijgen van steun etc;
 - Begunstigden en uitvoerders: kwaliteit van de gegeven opleiding, het 'slimme' gebruik van investeringen, het correct implementeren van beheerovereenkomsten, etc;
- Efficiëntie ('value for money')
 - ✓ Geplande kosten tegenover werkelijke kosten;
 - ✓ Absorptie van de ter beschikking gestelde gelden (benuttinggraad);
 - ✓ De relatieve bijdrage van de begunstigden van de privé-sector,...;
 - ✓ De relatieve vertraging tussen werkelijke en geplande timing;
 - ✓ Kon er meer output worden gerealiseerd met dezelfde middelen of kon er met minder middelen hetzelfde effect worden bereikt?

Op **programmaniveau** worden volgende aspecten onder de loupe genomen⁸:

- Aandacht voor specifieke sociale en structurele kenmerken;
- Complementariteit met andere Europese programma's;
- Synergie tussen de assen?;
- Geïntegreerde aanpak plattelandontwikkeling;
- Technische Bijstand;
- Vlaams Ruraal Netwerk en Europees netwerk voor plattelandontwikkeling;
- De gelijke behandeling van mannen en vrouwen (gender).

⁸ Deze aspecten refereren naar horizontale vragen uit het GTEK.

5.1.2 Methode en informatiebronnen

5.1.2.1 Monitoringinformatie

Informatie over de uitvoering van de maatregelen is grotendeels terug te vinden in **de monitoringtabellen** die bijgehouden door de verschillende beheerdiensten en die jaarlijks verzameld worden door de Afdeling Monitoring en Studie van het Departement voor Landbouw en Visserij.

Tabel 1: Overzicht beheerdiensten PDPO II

Beheerdiensten PDPO II
<ul style="list-style-type: none">■ Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)■ Agentschap voor Landbouw en Visserij, afdeling Structuur en Investerings (ALV-SI)■ Vlaamse Landmaatschappij (VLM), afdeling Platteland■ Agentschap voor Landbouw en Visserij, afdeling Markt- en Inkomens-beheer (MIB)■ Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Duurzame Landbouw-ontwikkeling (ADLO)■ Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodem-bescherming, Ondergrond en Natuurlijke rijkdommen (ALBON)

Bron: evaluatieconsortium PDPO II

Voor het in kaart brengen van de uitvoering van assen 3 en 4, werden extra monitoringsgegevens⁹ verzameld via een eigen monitoringstabel, die werd ingevuld door de provinciale plattelandscoördinatoren, de Leadercoördinatoren en de beheerdienst van As 3 en As 4.

5.1.2.2 Additionele informatie van de beheerdiensten

Voor bepaalde thema's schiet deze monitoringinformatie tekort en werd **additionele informatie** gebruikt, bijgehouden door de beheerdiensten:

- Gegevens van ALV-SI zelf (b.v. voor totale subsidiabele investeringsbedrag, en bijgevolg de relatieve bijdrage van de begunstigden zelf).
- Informatie omtrent de deelnemers en de thema's van landbouwworming;
- Blanco aanvraagformulieren voor steun (om relevante gegevens te identificeren), aanvraagdossiers die nog niet gedigitaliseerd zijn en evaluatieverslagen m.b.t. deze aanvragen;
- Evaluaties van verstrekt milieu-advies aan landbouwers (LV-SI);
- Erosiegevoeligheidskaart (ALBON);
- Biologische Waarderingskaart (ANB/INBO);

⁹ De monitoringsgegevens zijn voorlopig enkel gebaseerd op de 78 afgelopen As 3 projecten (goedgekeurd in 2007). Voor LEADER zullen we in deze tussentijdse evaluatie ook enkel de 81 afgelopen projecten (goedgekeurd in 2008) bekijken.

- Kaarten Natura 2000-gebieden, VEN-gebieden, weide- en akkervogelgebieden,... (ANB)

Met de beheerdiensten waren ook contacten om een beter zicht te krijgen op de wijze van uitvoering van de verschillende maatregelen en oproepen: hoe de informatiespreiding gebeurt, hoe de keuze van projecten gebeurt, waarom een bepaalde investering onder dat investeringspercentage valt, ...?

5.1.2.3 Workshops

Met betrekking tot het beoordelen van de uitvoering en de resultaten van As 3 en As 4 vonden twee workshops plaats. Enerzijds met de provinciale coördinatoren plattelandsbeleid (As 3) op 22/6/2010, anderzijds met de Leadercoördinatoren (As 4) op 10/9/2010.

5.1.2.4 Interviews

Voor de evaluatie van sommige maatregelen werden interviews verricht (telefonisch en face to face):

- Interview met Patricia De Clercq van de beheersautoriteit;
- Interview met vertegenwoordigers van het Vlaams Ruraal Netwerk;
- telefonische interviews uitgevoerd bij de belangrijkste opleidingcentra;
- telefonische interviews bij de belangrijkste adviescentra (bedrijfsadvies).

5.1.2.5 Cases en case-studies

Bij de evaluatie van de sensibiliseringsprojecten duurzame landbouw werd gebruik gemaakt van een case-studie (Windmakers project) om de uitwerking en het effect van de maatregel te duiden.

Ook bij de evaluatie van As 3 en As 4 werden cases gebruikt om elementen als innovatie en kwaliteit te duiden, of de impact te illustreren ten aanzien van cultuurlandschappen en gemeenschapsvoorzieningen.

Bij het in beeld brengen van de economische impact van milieu-investeringen, werd een case-studie uitgevoerd waarbij glastuinbouwbedrijven vergeleken werden met en zonder WKK.

5.1.2.6 Andere bronnen

Tot slot werd ook gebruik gemaakt van **andere beschikbare bronnen** die relevant zijn om de uitvoering van de maatregelen in een juist perspectief te plaatsen:

- Resultaten meetnet Algemene Broedvogels Vlaanderen (INBO)
- Landschapsatlas (RWO)
- Resultaten MAP-meetnet (VMM)
- Resultaten nitraatresidumetingen (Mestbank, VLM)
- Resultaten SENTWA-modellering (nutriëntenuitspoeling) 2006 (VMM)
- MIRA-rapporten
- Provinciale plattelandsbeleidsplannen

- Lokale Ontwikkelingsstrategieën en voortgangsverslagen van de Leadergroepen

5.2 Evaluatie van de impact

Naast de vraag 'hoe' de maatregelen werden uitgevoerd, stellen we ons de vraag of de maatregelen effect hebben geressorteed op vlak van tewerkstelling, milieukwaliteit of andere resultaatsgebieden.

5.2.1 Horizontale en gedifferentieerde benadering

Om doorheen de veelheid aan evaluatievragen, inzicht te krijgen in de resultaten die met het programma worden behaald, kiest het evaluatieteam voor een **horizontale aanpak**: de verschillende maatregelen worden geëvalueerd op hun (partiële) bijdrage aan een reeks specifieke kernthema's / resultaatsgebieden. Deze, door IDEA Consult opgestelde lijst van thema's is een verzameling van de kernwoorden die voorkomen in de verschillende evaluatievragen.

Na grondige analyse van de veelheid aan evaluatievragen kwam het evaluatieteam aan een lijst van 12 resultaatsgebieden die weergegeven is in Tabel 2. De resultaatsgebieden staan gegroepeerd per thema.

Tabel 2: Resultaatsgebieden Tussentijdse evaluatie PDPO II

	Resultaatsgebieden
Competitiviteit in landbouw en agrovoedingssector	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw (competitiviteit en economische performantie); 2. Verhogen van de maatschappelijke meerwaarde en betrokkenheid m.b.t. landbouw (transparantie, veiligheidsnormen); 3. Behoud van landbouwactiviteiten; 4. Verhogen menselijk potentieel en managementvaardigheden;
Milieu, natuur en landschap	<ol style="list-style-type: none"> 5. Duurzaam gebruik van materialen en grondstoffen; 6. Verbetering van het milieu (bodem, water, lucht, lawaai, stank); 7. Verbetering van de natuurlijke en biologische kwaliteiten; 8. Opwaarderen van de cultuurlandschappen;
Voorzieningen in platteland en diversificatie economie	<ol style="list-style-type: none"> 9. Verbeteren van de gemeenschapsvoorzieningen (handel, sociaal, IT, ...); 10. Diversificatie van de plattelandseconomie (binnen en buiten de landbouw);
Bestuur van en convergentie tussen plattelandsgebieden	<ol style="list-style-type: none"> 11. Verbeteren van bestuur in plattelandsgebieden (governance) 12. Convergentie tussen (plattelands)gebieden

Bron: evaluatieconsortium PDPO II

Om de evaluatie-inspanningen nog sterker te richten op precies die maatregelen die het grootste effect ressorteren, werd de verwachte impact van elke maatregel op deze resultaatsgebieden vooraf bekeken. Enkel wanneer de verwachte impact groot genoeg is, wordt de evaluatievraag ten gronde behandeld. De verwachte impact wordt afgeleid uit een consultatieve 'causaliteitsoefening' met stakeholders en uit het beschikbare budget of aantal projectaanvragen voor een bepaalde maatregel.

5.2.2 Methodologie en bronnen

Volgende methoden en bronnen worden gebruikt om de impact van de maatregelen na te gaan.

5.2.2.1 *Fixed effects dynamische regressie*

Omdat de PSM methode niet bruikbaar bleek, werd voor het analyseren van de impact van investeringssteun gebruik gemaakt van een 'fixed effect dynamische regressie'.

De regressie-analyse werd uitgevoerd met een unbalanced panel met gegevens rond investeringen, steun en een aantal variabelen die het economisch resultaat beschrijven (omzet, kosten, ...). Unbalanced slaat op het feit dat niet voor elk bedrijf gegevens zijn voor elk jaar. De gegevens komen uit FADN en VLIF.

Het voordeel van de analyse van panelgegevens is dat zowel de evolutie van bedrijven doorheen de tijd als de verschillen tussen bedrijven onderling vergeleken worden.

Voor de analyse werd gebruikt gemaakt van een dynamisch fixed effect model. *Dynamisch* verwijst naar het feit dat het model veronderstelt dat de afhankelijke variabele voor een deel verklaard wordt door zijn waarde in de vorige periode. Op die manier kan een model de inertie (path-dependency) van de economische structuur beschrijven. De *fixed effects* in de regressie absorberen de variatie tussen de bedrijven enerzijds en de jaren anderzijds. Het model houdt daardoor rekening met het feit dat er slechte en goede jaren zijn die het economisch resultaat van alle bedrijven beïnvloeden of dat er goede en slechte bedrijven zijn die sowieso jaar na jaar een stijgend of dalend economisch resultaat halen.

Noot: In eerste instantie werd de impact onderzocht op basis van de PSM methode (propensity score method), voorgesteld door het Europees Evaluatie Netwerk voor Plattelandsontwikkeling. Deze methode bleek evenwel niet bruikbaar voor Vlaanderen. De redenen daarvoor zijn:

- *De FADN populatie is te klein en te divers (600 bedrijven jaarlijks);*
- *De organisatie van de investeringssteun in Vlaanderen maakt dat bijna alle professionele landbouwers gebruik maken van investeringssteun. Dit maakt het vinden van een goede controlegroep moeilijk: Het aantal bedrijven waaruit de controlegroep samengesteld kan worden, zou vier maal groter moeten zijn dan de groep bedrijven met steun;*
- *Het is mogelijk dat de PSM-groepen die niet meer representatief zijn voor de steun. Er is niet voldoende overlap tussen de twee groepen (Shadish, Cook, & Campbell (2002)¹⁰). Het zijn blijkbaar voorafgaand aan de steun al de grotere, dynamischere bedrijven die steun aanvragen. Door de PSM toe te passen zien we dat de toegevoegde waarde tussen de groep met en zonder steun op een gelijk niveau komt, maar dit maakt ook dat deze groepen niet meer representatief zijn.*

5.2.2.2 *Case-studie analyse voor het economisch effect van energie-investeringen en WKK's*

Omdat de energiebesparende investeringen toenemende aandacht krijgen in PDPO, werd er bij deze evaluatie apart op ingegaan (energieschermen, isolatie van stallen, overschakelen naar installatie op gas of -biobrandstof, WKK's, warmtebuffer, rookgascondensor, fotovoltaïsche zonnecellen en nog enkele andere).

¹⁰ Shadish, W., Cook, T. & Campbell, D. (2002) *Experimental & quasi-experimental designs for Generalized causal inference*, Boston.

Er werden twee analyses uitgevoerd:

- Enerzijds een theoretische berekening (op basis van VLIF-fiches) van de verminderde kosten en de energiereductie per energiebesparende investering;
- Anderzijds een berekening van het economisch effect van WKK's, op basis van bedrijfseconomische gegevens van 21 glastuinbouwbedrijven (met en zonder WKK's).

5.2.2.3 Multivariabele regressie om het effect van opleiding na te gaan

Via een lineair model analyseren wij de marginale bijdrage van opleidingsactiviteiten aan de bruto toegevoegde waarde van bedrijven in 2008.

Om deze analyse te kunnen maken hebben wij een nieuwe databank opgebouwd. Deze gegevens bevatten alle FADN bedrijven waarvoor informatie tussen 2005 en 2008 beschikbaar is. Bovendien zijn deze gegevens ook aan de VLIF gekoppeld om de bedrijven die in dezelfde periode VLIF steun gekregen hebben, te kunnen identificeren. De profielvariabelen die in het model opgenomen zijn, zijn de volgende: type bedrijf, totale oppervlakte van het bedrijf, en leeftijd van de bedrijfsleider. Daarnaast hebben wij twee binaire variabelen opgebouwd die de deelname aan opleidingactiviteiten en het krijgen van VLIF steun vertegenwoordigen.

5.2.2.4 Berekening vermeden milieueffecten op basis van milieufiches VLIF

Met betrekking tot de milieuthema's lucht, energie en grondstoffen en hinder werd een – weliswaar benaderende – berekening gemaakt van *vermeden* emissies dankzij de toepassing van de milieugerichte investeringen in infrastructuur. Dit was mogelijk op basis van de databank van de milieufiches i.v.m. de VLIF-investeringsdossiers, waarvan de gegevens t.e.m. juli 2010 werden meegenomen.

De VLIF-fiches hebben enkel betrekking op investeringssteun die toegekend werd onder het PDPO II-programma. Daarnaast zijn er evenwel nog veel investeringsdossiers die aangevraagd worden onder het PDPO I-programma maar waarvan de steun pas na 2006 werd toegekend, en die daardoor financieel onder PDPO II vallen. Voor deze dossiers werden echter geen milieufiches opgemaakt. Om toch een idee te bekomen van de milieu-impact van het volledig pakket milieu-investeringen die tot medio 2010 PDPO II-steun ontvingen, werd per milieuthema een extrapolatie uitgevoerd op basis van de verhouding tussen het aantal dossiers per type investering die resp. onder PDPO I of PDPO II vallen.

5.2.2.5 Analyse perceelsgebonden milieu-effecten op basis van GIS-kaarten

Voor het in kaart brengen van de milieu-effecten van de perceelsgebonden agromilieumaatregelen (inclusief "vergoeding natuur") werd gewerkt met de GIS-kaarten van de landbouwpercelen van het Agentschap voor Landbouw en Visserij (ALV) voor de jaren 2007, 2008 en 2009. In tegenstelling tot de VLIF-milieufiches hebben de gegevens m.b.t. de agromilieumaatregelen zowel betrekking op overeenkomsten die nog doorliepen uit PDPO I als op nieuwe overeenkomsten afgesloten onder PDPO II.

De BO's "perceelsrandenbeheer", "kleine landschapselementen" en (deels) "erosiebestrijding" hebben slechts betrekking op delen van percelen. Hiervoor werd niet vertrokken van de ALV-kaarten, maar van de GIS-kaarten van de VLM van de jaren 2007, 2008 en 2009, waarin alle BO's als specifieke kaartenheden

voorkomen. Voor het inschatten van de effecten van deze maatregelen werd rekening gehouden met alle landbouwpercelen die overlappen met of grenzen aan de stroken met één van deze BO's.

De maatregel "bebossing van landbouwgrond" is t.e.m. 2009 niet opgenomen in de ALV-kaarten (alhoewel er wel een code voor voorzien is). Haar (overigens zeer beperkte) bijdrage werd benaderend op niveau Vlaanderen ingeschat.

Bij de kwantificeerbare effecten van zowel de VLIF-investeringen als de agromilieumaatregelen worden de bijdrages van de individuele maatregelen gewoon opgeteld om tot een totaal te komen. Dit is een overschatting van het reële effect, omdat er vrij veel overlapping tussen maatregelen is en het gecumuleerde reductiepotentieel per individueel perceel of bedrijf uiteraard nooit meer dan 100% kan bedragen. Maar omdat het aantal mogelijke combinaties van relevante maatregelen zeer groot is, was het onbegonnen werk om het cumulatieve-effect van alle mogelijke combinaties uit te filteren.

5.2.2.6 Statistische en geografische analyses m.b.t. biodiversiteit

De impact van de PDPO-maatregelen inzake biodiversiteit werden gemeten op basis van twee indicatoren: de indicator "akker- en weidevogelpopulaties" en de "oppervlakte High Nature Value Farmland" (HNVF).

M.b.t. de indicator "akker- en weidevogelpopulaties" werd door INBO een statistische analyse uitgevoerd tussen deze populaties, diverse omgevingsparameters en het voorkomen van PDPO-maatregelen, en dit op twee niveaus: een gestratificeerde steekproef over heel het Vlaams landbouwgebied en in 14 case study-gebieden. De bewijskracht van deze analyse wordt beperkt door het feit dat de vogelpopulaties voorlopig slechts eenmalig in detail geïnventariseerd werden, en dus nog geen evolutie in de tijd kon bekeken worden. Tegen de ex post evaluatie is daar mogelijk al aan verholpen. Ook de oppervlakte HNVF is berekend op basis van eenmalige inventarisaties (o.a. BWK).

5.2.2.7 Workshops en cases voor gebiedsgerichte maatregelen

De impact van de gebiedsgerichte maatregelen werd geanalyseerd op basis van:

- Workshops met provinciale plattelandscoördinatoren en coördinatoren in de Leaderregio's.
- Verzamelen van goede praktijken.

5.2.2.8 Berekening indirecte effecten op basis van input-outputtabellen

Voor investeringen die gebeuren in het kader van PDPO II, werden ook de indirecte effecten berekend (= de omzet en tewerkstelling die wordt gerealiseerd in hoofdzakelijk de bouwsector om de investeringen te realiseren). Daarvoor werd gebruik gemaakt van de Vlaamse input-outputtabellen.

5.2.2.9 Socio-economische analyse van Vlaamse plattelandsregio's om convergentie na te gaan

Om na te gaan of de socio-economische verschillen tussen plattelandsregio's onderling en tussen platteland en stedelijke gebieden vergroten of verkleinen, werd de evolutie bekeken over de voorbije tien jaar. Er werd een set gekozen van indicatoren die zowel demografische, ruimtelijke, sociale als economische evoluties vatten.

6 ALGEMENE UITVOERING VAN HET PROGRAMMA

6.1 Financiële voortgang

Op basis van de planning (zie tabel hieronder) zou eind 2009 **38,8%** van de middelen moeten zijn besteed.

Tabel 3: Financiële planning PDPO II (EAFRD) over de programmeringsperiode

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Totaal
34.321.591	32.398.196	31.763.135	35.863.669	38.608.994	39.970.240	41.291.994	254.217.819
13,5 %	12,8 %	12,5 %	14,1 %	15,2 %	15,7 %	16,2 %	100 %
38,8 %			61,2 %				

Bron: beheersautoriteit PDPO II (incl. extra financiële middelen Health Check, Economisch Herstelplan)

Voor het geheel van het programma zien we in volgende tabel dat de uitbetalingen met **40%** zeer goed op schema zitten.

Tabel 4: Uitgaven 2007-2009 in relatie tot het budget PDPO II¹¹

Maatregel	Omschrijving	Budget (EU + VL)	Uitbetaald 07-08-09	Realisatie
111	Opleiding en voorlichting in de landbouw	37.688.677	15.360.650	41%
112	Vestiging van jonge landbouwers	50.702.533	28.703.126	57%
114	Bedrijfsadviesstelsysteem voor land- en tuinbouwers	18.976.540	4.929.642	26%
121	Investerings in landbouwbedrijven	303.781.190	151.389.578	50%
123	Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten	34.207.737	1.328.224	4%
125	Infrastructuur ontwikkeling (uitdovende maatregel)	373.280	78.490	21%
132	Deelname door landbouwers aan voedselkwaliteitsregelingen	18.873.497	0	0%
133	Voorlichting en afzetbevordering van Vlaamse producten erkend als BOB/BGA/GTS	255.403	0	0%
AS 1		464.858.857	201.789.710	43%
212	Vergoeding Natuur buiten Natura 2000	3.094.416	301.917	10%
213	Vergoeding Natuur binnen Natura 2000	2.613.062	919.962	35%
214	Agromilieumaatregelen	159.924.015	70.520.099	44%
216	Inrichtingsmaatregelen door landbouwers in kader van kaderrichtlijn water	560.064	0	0%
221	Bebossing van landbouwgronden	2.714.208	1.118.015	41%
227	Niet productieve investeringen in bossen	2.312.806	860.918	37%
AS 2		171.218.571	73.720.910	43%
311	Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten	33.674.060	8.925.035	27%
313	Bevordering van toeristische activiteiten	4.466.817	3.152.362	71%
321	Basisvoorzieningen voor de economie en plattelandsbevolking	5.232.230	1.420.313	27%
322	Dorpskernvernieuwing en -ontwikkeling	9.516.850	2.741.925	29%
323	Instandhouding en opwaardering van het landelijk erfgoed	14.153.637	1.928.541	14%
331	Intermediaire dienstverlening (opleiding en vorming van ruraal ondernemerschap)	971.520	1.758.000	181%
AS 3		68.015.113	19.926.176	29%
413	Lokale ontwikkelingsstrategieën leefkwaliteit/diversificatie	32.021.757	894.979	3%
421	Samenwerkingsprojecten met andere plattelandsgebieden	1.250.000	0	0%
431	Werking plaatselijke groepen	8.005.440	1.159.622	14%
AS 4		41.277.197	2.054.601	5%
500-A	Technische bijstand	8.980.828	1.066.101	12%
TOTAAL		754.350.566	298.557.499	40%

Per as en per maatregel zijn er evenwel belangrijke verschillen op te merken:

- Waar de assen 1 en 2 een goede voortgang kennen, is dat voor As 3 en meer nog as 4 zeker niet het geval. Merk op dat binnen As 4 reeds 247 projecten werden goedgekeurd, maar dat slechts 3% van het budget werd

¹¹ Het budget is inclusief de wijzigingen n.a.v. de Healthcheck en het Economisch Herstelplan (goedgekeurd door de Europese Commissie op 10 december 2009). Daardoor kwam 29.507.430 euro (ELFPO) extra ter beschikking voor de maatregelen 121, 123, 214 en 311 voor de prioriteiten klimaat, hernieuwbare energie, biodiversiteit, waterbeheer en herstructurering zuivelsector.

De uitbetalingen zijn inclusief de top-up middelen van Vlaanderen voor agromilieumaatregelen (€ 40.863.377 extra Vlaams geld bovenop de vereiste Vlaamse cofinanciering).

gespendeerd (ter vergelijking: binnen As 3 werden er 165 projecten goedgekeurd en werd reeds 31,5% van de middelen uitgegeven).

Deze situatie binnen de assen 3 en 4 kan verklaard worden door:

- de specificiteit van de Leader aanpak (As 4), die vereist dat eerst lokale ontwikkelingsstrategieën worden opgesteld en Plaatselijke Groepen worden gevormd, vooraleer projecten kunnen worden goedgekeurd en middelen besteed.¹²
 - investeringsprojecten worden op een bepaald jaar vastgelegd, maar worden pas later gerealiseerd (max. 2 jaar vertraging mogelijk op basis van de N+2 regel). Bij As 3 bv. zijn de eerste 'grote budgetten' maar half 2009 uitbetaald. Ze hadden betrekking op de goedgekeurde projecten van 2007.
- Wat de uitgaven per maatregel betreft, zijn er verschillende maatregelen die voorop liggen wat uitbetalingen betreft, maar ook een belangrijk deel waar de voortgang sneller werd verwacht. Van de 24 maatregelen:
- Zitten 6 maatregelen op schema (tussen 35% en 50% uitbetalingen), waaronder de maatregelen met het grootste budget (investerings- en agromilieumaatregelen);
 - Liggen 15 maatregelen achter op schema (<35%), met opvallend ook vier maatregelen die nog niet zijn aangevat;
 - Liggen 3 maatregelen voor op schema (>50%), waaronder vestigingssteun en toeristische activiteiten. Uitschieter is maatregel 331 (intermediaire dienstverlening) met een 'overschrijding' van 81%.

Toelichting:

- In de periode 2007-2009 werd reeds 57% van het geplande budget onder **maatregel 112** (vestigingssteun) uitbetaald. Daaronder ook lopende acties uit PDPO I. Dit verklaart de grotere besteding van het budget: eind 2009 werden ongeveer evenveel dossiers van PDPOI en PDPOII betaald met het budget van PDPOII. Er moet voorzichtig omgesprongen worden met het 'opsparen' van dossiers voor een volgende programmaperiode. Zo kan vermeden worden dat er op het einde van een programmaperiode onvoldoende middelen beschikbaar zijn om alle aanvragen te behandelen.
- Ongeveer de helft van het budget werd gespendeerd voor **maatregel 121** (investeringssteun) in de periode 2007-2009. 35% van het geraamde budget voor de gehele programmaperiode is nodig voor het betalen van vroegere verplichtingen. Er moet over gewaakt worden dat er op het einde van een programmaperiode nog voldoende middelen beschikbaar zijn om aan alle verbintenissen en lasten uit het verleden te kunnen voldoen.
- Voor **maatregel 123** (agro-voedingsbedrijven) verloopt de voortgang traag. Op de korte termijn zou er evenwel een sterke verbetering van de situatie komen (op dit moment 4%), dankzij betalingen die in de 'pijplijn' zitten. De achterstand op deze maatregel vormt geen

¹² De vorming van Provinciale Managementcomités voor As 3 verliep wel opmerkelijk snel. De PMC's waren al in juni 2007 opgericht, terwijl het PDPO II programma maar in november 2007 werd goedgekeurd.

noemenswaardig probleem. Via het systeem van oproepen, kan dit snel ingelopen worden.

- Voor de **maatregelen 132** (voedselkwaliteitsregelingen) en **133** (voorlichting en afzetbevordering van Vlaamse producten) werd de toepassing de voorbije maanden verfijnd, zodat de maatregelen in 2011 van start kunnen gaan.
- De onderlinge verhouding tussen **maatregelen 212 en 213** (10/35%) is vertekend omdat alle betalingen van 2007 (nog behorend tot PDPO I) onder maatregel 213 geboekt werden, ongeacht de ligging binnen of buiten Natura 2000-gebied. Onder PDPO II zaten maatregelen 212 en 213 allebei op ca. 15% van de target (duidelijk achter op schema).
- **Maatregel 216** (inrichtingsmaatregelen in het kader van de kaderrichtlijn water) werkt via een oproepsysteem, door de VLM op gang te brengen. Sinds kort werd de maatregel bijgesteld en wordt verwacht dat daarmee de beletsels zijn weggewerkt om een eerste oproep te lanceren.
- De overschrijding op **maatregel 331** is mede te verklaren door het feit dat het om een nieuwe maatregel gaat. Het budget werd onderschat. Anderzijds houdt men bij de selectie van As3 projecten ook meer rekening met de kwaliteit van de projecten, dan met het beschikbare budget per maatregel. Dat dit laatste van secundair belang is, moge blijken uit het feit dat in 2010 werd beslist om het budget voor de maatregel 331 fel op te trekken. Het extra budget komt daarbij van andere gebiedsgerichte As3 maatregelen waar er een onderbesteding was.

6.2 Vormgeving en omkadering programma

In de volgende tabel wordt ingegaan op een aantal 'horizontale' vragen die betrekking hebben op de vormgeving en omkadering van het programma in zijn geheel.

Horizontale aspecten	Bespreking
<p>Aandacht voor specifieke sociale en structurele kenmerken</p>	<p>Wat de sociale structuur betreft, werd tijdens de SWOT analyse vastgesteld dat het inkomensniveau van de land- en tuinbouw in Vlaanderen lager ligt dan het Vlaamse gemiddelde. Vandaar dat globaal met het PDPO werd ingezet op het verhogen van de economische leefbaarheid van de sector d.m.v. toekomstgerichte invest</p> <p>Hoewel in Vlaanderen geen structurele of natuurlijke omstandigheden gelden zoals in meer ontwikkelde of bergachtige Europese regio's, zijn er niettemin landbouwers die beperkingen ondervinden omwille van ruimtelijke of landschappelijke omstandigheden. Een aantal maatregelen zijn hier specifiek op gericht. We denken daarbij in het bijzonder aan compensaties die worden betaald aan landbouwers die in kwetsbare zones natuur of water te maken hebben met striktere bemestingsnormen, landbouwers in erosiegevoelige gebieden of landbouwers die binnen beheergebieden vallen van de Kaderrichtlijn Water.</p>
<p>Complementariteit met andere Europese programma's</p>	<p>Tussen Pijler 1 (inkomenssteun) van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en Pijler 2, is er een duidelijk verschillende focus en bijgevolg geen overlap.</p> <p>Een potentiële overlap tussen EFRO en PDPO is wel aanwezig. In Vlaanderen worden evenwel maatregelen genomen om dubbel-financiering te vermijden. Deze initiatieven situeren zich zowel op het niveau van de opmaak, de uitvoering als op niveau van het beheer van het programma</p> <p>Het Europees Visserij Fonds en het Europees Fonds voor Plattelandsontwikkeling hebben weinig raakvlakken door de duidelijk uiteenlopende doelen en doelgroepen, met uitzondering van aquacultuur.</p>
<p>Synergie tussen de assen</p>	<p>De synergie tussen de assen (interne coherentie) werd reeds uitgebreid behandeld in de ex ante evaluatie. Om herhaling te vermijden gaan we er daarom slechts kort op in:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Hoewel elk van de assen zijn eigen finaliteit heeft, worden er bruggen geslagen tussen de maatregelen. De aandacht voor natuur en milieu is sterk aanwezig doorheen het ganse programma. ■ Ook binnen de assen is het programma consistent. As 1 is gericht op het ondersteunen van een professionele landbouw en agrovoedingssector. De verschillende maatregelen zijn allemaal op hetzelfde doel gericht. Binnen As 2 stellen we eenzelfde consistentie vast, gericht op het verbeteren van het leefmilieu en de biodiversiteit. ■ Tot slot vormt ook de gebiedsgerichte aanpak (de assen 3 en 4) een samenhangend geheel. De provincies of regio's kunnen weliswaar eigen accenten leggen, maar oriënteren hun initiatieven vanuit dezelfde set van maatregelen.

Horizontale aspecten	Bespreking
<p>Geïntegreerde aanpak plattelandontwikkeling</p>	<p>Geïntegreerde aanpak op project- (As 3) en gebiedsniveau (As 4)</p> <p>Vanuit As 3 en As 4 wordt heel nadrukkelijk gestreefd naar een geïntegreerde aanpak op projectniveau. Zowel de promotoren van As 3 als As 4 worden aangespoord om hun projecten op een gebiedsgerichte en geïntegreerde manier op te zetten (onderdeel van de selectiecriteria). Dankzij PDPO II komen in de Vlaamse plattelandregio's partnerschappen tot stand over sectoren heen.</p> <p>Binnen As 4 reikt de ambitie trouwens verder dan de projectmatige samenwerking. Door de opmaak van een Lokale Ontwikkelingsstrategie en het beheer van het programma door een Plaatselijke Groep, beoogt men de noodzakelijke onderbouw op te zetten in de plattelandregio's om te komen tot geïntegreerde plattelandontwikkeling. Via de PG-werking ontstaan er in de diverse plattelandregio's structurele contacten tussen de diverse actoren in plattelandontwikkeling. Het duurzame karakter van deze werking is evenwel beperkt.</p> <p>Overleg tussen departementen op het Vlaamse niveau</p> <p>Naast de bijdrage van PDPO aan meer geïntegreerde projecten en regiowerkingen, brengt PDPO via zijn beheers- en coördinatiestructuren (toezichtsc comité, uitvoeringscomité) ook op het Vlaamse niveau de belangrijke actoren die betrokken zijn bij het plattelandbeleid dichter bij elkaar. Vanuit dat oogpunt is het programma smeerolie voor meer samenwerking tussen departementen i.f.v. een meer gecoördineerd plattelandbeleid. Eenzelfde effect speelt zich af op niveau van de provincies, waar via projecten en overleg in het kader van PDPO meer wisselwerking ontstaat tussen de diensten.</p> <p>Sterkere coördinatie met ruimtelijk beleid onderzoeken</p> <p>De link vanuit het programma naar ruimtelijke ordening is een schakel die nog verder kan uitgewerkt worden. Er is zo goed als geen ruimtelijke toets in het geval van landbouwinvesteringen. Meer coördinatie en afstemming op dat vlak lijkt ons gewenst (b.v. principes rond agrarische architectuur meenemen in investeringen).</p>
<p>Technische Bijstand</p>	<p>Het budget Technische Bijstand stelt de beheersautoriteit in staat om naast het technische beheer van het programma, ook volgende effecten te bewerken:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Capaciteitsverhoging van alle betrokkenen via de activiteiten van het Ruraal Netwerk; ■ Duidelijke voortgang inzake beleidsevaluatie en monitoring, met o.a. volgende nieuwe insteken en initiatieven: <ul style="list-style-type: none"> ○ Binnen PDPO II wordt een aparte medewerker ingezet ingezet voor de monitoring en de coördinatie van de inspanningen op dat gebied door de verschillende beherdiensten; ○ Het bijhouden van milieufiches bij elke VLIF-investering, wat inhoudt dat de milieueffecten van het programma duidelijker in beeld komen; ○ Permanente ongoing evaluatie, wat zich uit in de deelstudies die de afgelopen twee jaar werden uitgevoerd m.b.t. biodiversiteit en landbouw-gebieden met hoge natuurwaarden (HNVF); ○ De nadruk, ook tijdens deze evaluatie om nieuwe inzichten te verwerven m.b.t. evaluatie van de effecten (bv. PSM methodiek, zie verder). ■ Communicatie over het Vlaamse platteland, op basis van het

Horizontale aspecten	Bespreking
	communicatieplan dat door de beheersautoriteit werd opgesteld en de initiatieven van het Vlaams Ruraal Netwerk.
Vlaams Ruraal Netwerk	<p>Positieve evaluatie: veel output, alsook kritische zelfreflectie. Volgende aanbevelingen kunnen geformuleerd worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Beter de beoogde effecten omschrijven (wat men wil bereiken) en niet alleen wat men wil doen (de beschreven doelstellingen zijn eigenlijk acties); ■ Nog sterker de regionale en lokale netwerken inzetten (VVSG,...), om het programma lokaal bekend te maken. ■ Communicatie (website, nieuwsbrief,...) differentiëren naar doelgroep (landbouwers, gemeenten,...) + meer mensen betrekken. ■ Kennis en netwerk op Europees niveau uitrollen naar het lokale niveau, gezien de interregionale en transnationale projecten op regioniveau moeilijk op gang komen.
Gender	<p>De gelijke behandeling van mannen en vrouwen is een belangrijk aandachtspunt binnen dit Europese programma.</p> <p>Voor de raden, commissies, comités die werden opgericht in het kader van dit programma wordt de Vlaamse wetgeving terzake gerespecteerd. Deze stelt dat ten hoogste twee derde van de leden van een adviesorgaan van hetzelfde geslacht mag zijn.</p>

6.3 Uitvoering van de maatregelen

De algemene uitvoering van de maatregelen wordt uitgebreid in het achtergronddocument van deze evaluatie besproken. In dit hoofddocument besteden we vooral aandacht aan de resultaten van de maatregelen, waarbij we ook de vergelijking maken met de vooropgestelde doelstellingen.

6.3.1 Maatregel 111-A: Opleiding in de Landbouw

In het algemeen zit deze maatregel goed op schema.

Aantal deelnemers aan opleidingen: tot nog toe hebben 511.084 mensen deelgenomen aan opleidingen in het kader van het PDPO (inclusief terugkomende cursisten). Dit is ongeveer 42,6% van de doestelling voor de periode 2007-2013.

Aantal dagen opleiding voor alle deelnemers: tot nog toe werden er in totaal 195.654 dagen opleiding georganiseerd. Dit komt overeen met een realisatiepercentage van 37,6% van de target voor 2007-2013.

Aantal unieke deelnemers aan opleidingen en aantal unieke deelnemers die succesvol een opleiding gevolgd hebben : op basis van de monitoringgegevens mogen we stellen dat de doelstellingen m.b.t. deze indicatoren in de periode 2007-2009 al werden bereikt (realisatiegraad van 117%). Deze conclusie is evenwel vertekend. Gezien het aantal deelnemers aan korte vormingsactiviteiten niet op een unieke manier wordt geregistreerd (enkel het aantal deelnemers, dus incl. dubbels, wordt geregistreerd), is de monitoringinformatie gebaseerd op een schatting op basis van de landbouwenquête van 2007 (50% van de populatie). Bovendien werd deze schatting die voor de ganse periode geldt nu al volledig toegepast (na 3/7 van het verloop).

Op basis van de koppeling tussen het aantal unieke deelnemers aan cursussen en het aantal Vlaamse landbouwers ziet men dat er tussen 2007 en 2009 ongeveer 16,5% van de Vlaamse landbouwers een cursus of stage hebben gevolgd.

6.3.2 Maatregel 111-C: sensibiliseringprojecten duurzame landbouw

In het algemeen zit deze maatregel goed op schema.

Aantal unieke deelnemers aan opleidingen: deze doelstelling werd over de periode 2007-2009 bijna bereikt (91% realisatiegraad).¹³

Aantal deelnemers aan opleidingen: tot nog toe hebben 47.620 mensen deelgenomen aan demoprojecten in het kader van het PDPO tussen 2007 en 2009 (inclusief terugkomende cursisten). Dit is ongeveer 45% van de volledige doelstelling voor de periode 2007-2013.

Aantal dagen opleiding voor alle deelnemers: tot nu werden er in totaal 20.663 dagen opleiding georganiseerd. Dit komt overeen met een realisatiepercentage van 55% van de doelstelling voor 2007-2013.

Op basis van deze koppeling tussen het aantal unieke deelnemers en het aantal Vlaamse landbouwers ziet men dat tussen 2007 en 2009 ongeveer 20% van de landbouwers aan een demoproject heeft deelgenomen.

6.3.3 Maatregel 112: Vestiging van jonge landbouwers

Deze maatregel ligt enigszins achterop in vergelijking met de vooropgezette doelstellingen. Tot eind 2009 werd slechts **26% van het vooropgestelde aantal landbouwers** bereikt en werd 22% van het verwachte investeringsvolume opgenomen (in plaats van de 43%, uitgaand van een evenredige spreiding van de doelstelling over 7 jaar of 33% bij een evenredige spreiding over 9 jaar).

Verschillende verklaringen zijn hiervoor:

- Er was een piek aan vestigers in 2006, waarbij de dossiers niet allemaal tegelijk konden worden verwerkt. Dit had tot gevolg dat de vastlegging van de dossiers ingediend onder PDPO II in 2007 vertraging opliep.
- De ongunstige conjunctuur maakt het moeilijk voor starters.
- De anticipatie op de EU-beslissing in 2009 om de steun op te trekken van € 55.000 naar € 70.000, deed veel bedrijven wachten met een overname tot 2010.
- De evenredige spreiding van de target over 7 jaar is een overschatting, aangezien in wezen tijd is tot 2015 om de target te bereiken rekening houdend met de administratieve afhandeling van dossiers.

Het blijkt dat 48% van de landbouwers, jonger dan 40, die volgens NIS een overname doen, beroep doen op de steun onder maatregel 112.¹⁴

¹³ De betrouwbaarheid van de informatie is evenwel relatief, gezien deelnemers aan projecten niet op individuele manier worden geregistreerd. De inschatting van het unieke aantal deelnemers is gebaseerd op verslagen en de ervaring van de verantwoordelijken bij de administratie. Bovendien betreft het aantal deelnemers het aantal mensen dat aan activiteiten rond demoprojecten deelgenomen hebben en niet enkel de begeleide bedrijven of landbouwers.

6.3.4 Maatregel 114: Bedrijfsadviessysteem voor land- en tuinbouwers

In 2009 was 32% van de target van het aantal gesteunde landbouwers gerealiseerd (bijna 6.000 gesteunde landbouwers over de periode 2007-2009). Deze target telt ook het aantal landbouwers die via het oude systeem (bedrijfsleidingadvies en milieumodule) gesubsidieerd worden. Als men enkel met het nieuwe systeem rekening houdt, bedraagt het realisatiepercentage 21% (ongeveer 2.500 gesteunde landbouwers).

6.3.5 Maatregel 121: Investerings in landbouwbedrijven

In de periode 2007-2009 werden binnen PDPOII 6.523 investeringen goedgekeurd (binnen maatregel 121). Het gaat over 3.897 dossiers, ingediend door 3.221 verschillende landbouwers of 11% van het totaal aantal landbouwers in Vlaanderen volgens de landbouwenquête. Hierbij dient rekening gehouden te worden dat in de landbouwenquête ook niet professionele landbouwers meegeteld worden. Het werkelijke bereik is daarom hoger. Maken we de verhouding met het aantal unieke landbouwers in VLIF sinds 2000, dan werden er 28% landbouwers bereikt.

De doelstelling van maatregel 121 was om in de periode 2007-2013 24.500 dossiers te steunen, goed voor 1.295 miljoen euro aan investeringen. Tot eind 2009 werd slechts 16% van het vooropgestelde aantal dossiers bereikt. Er werden investeringen uitgevoerd voor 28% van het verwachte bedrag. Het grote verschil tussen aandeel landbouwers en het aandeel toegekend subsidiabel bedrag ten opzichte van de doelstelling, geeft aan dat er meer steun per landbouwer wordt besteed dan in de doelstelling werd verwacht.

Verskillende verklaringen hiervoor zijn:

- Omwille van de tijd die nodig was om het grote aantal ingediende dossiers in 2006 af te handelen, liepen ook de dossiers ingediend onder PDPOII in 2007 enige vertraging op;
- Het plafond werd opgetrokken in 2007: 1 miljoen euro per bedrijfsleider in plaats van 1 miljoen euro per bedrijf. Dit verklaart het hogere steunvolume per bedrijf;
- De evenredige spreiding van de target over 7 jaar is een overschatting, aangezien in wezen tijd is tot 2015 om de target te bereiken rekening houdend met de administratieve afhandeling van dossiers.

6.3.6 Maatregel 123-A: Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten

Aantal gesubsidieerde bedrijven: op basis van de oproepen 2008 en 2009 zullen 108 bedrijven in het kader van deze maatregel worden gesubsidieerd. Dit is 43,2% van de vooropgestelde doelstelling.

Totaal investeringsvolume: het totale investeringsvolume van de begunstigde bedrijven is 134 miljoen euro. Dit is 40% van de vooropgestelde doelstelling.

¹⁴ Hierbij dient nog rekening gehouden te worden met de overschatting in de landbouwenquête gezien daarin ook niet professionele landbouwers en landbouwers die voor het eerst deelnemen aan de metelling (maar voordien ook al landbouwer waren) meegeteld worden. Het werkelijke bereik zal daarom nog hoger zijn.

Aantal agrovoedingsbedrijven die nieuwe producten of technieken introduceren: sinds 2008 hebben 22 bedrijven nieuwe producten of technieken via de maatregel geïntroduceerd. In 2008, hadden 5 van de 54 begunstigde dossiers betrekking op een techniek die als innovatief op sectorniveau beschouwd kon worden. In 2009 waren 11 nieuwe technieken en 6 nieuwe producten betrokken bij de goedkeuring van de dossiers. Een realisatiegraad van 29,3% is op dit moment onvoldoende om de vooropgestelde doelstelling van 75 nieuwe producten of technieken te bereiken.

6.3.7 Maatregel 311-A Investerings m.b.t. diversificatie van landbouw-activiteiten

In de periode 2007-2009 werden binnen PDPO II 309 investeringen inzake diversificatie goedgekeurd. Het betreft 292 dossiers, ingediend door 286 verschillende landbouwers.

De doelstelling van maatregel 311-A was om in de periode 2009-2013 2.000 landbouwers te steunen voor een totaal investeringsvolume van € 70 miljoen. Tot eind 2009 werd 15% van het vooropgestelde aantal landbouwers bereikt, voor in totaal 38% van de verwachte investeringen. Er is een discrepantie tussen het aantal bereikte aanvragers en het vastgelegde bedrag. Bovendien draait deze maatregel sinds 2009 op volle toeren en enkel in 2009 werden al 10% van de 14% unieke landbouwers bereikt en werd 28% van van het subsidiabele bedrag gerealiseerd.

Verschillende verklaringen hiervoor zijn:

- Door de afhandeling van het grote aantal dossiers in 2006, liepen ook de dossiers ingediend onder PDPO II in 2007 enige vertraging op;
- Het plafond werd opgetrokken in 2007: 1 miljoen euro per bedrijfsleider in plaats van 1 miljoen euro per bedrijf. Dit verklaart het hogere steunvolume per bedrijf;
- Het verschil tussen vastlegging en uitbetaling is te verklaren door de rentesubsidie die op een later tijdstip wordt uitbetaald;
- De evenredige spreiding van de target over 7 jaar is een overschatting, aangezien in wezen tijd is tot 2015 om de target te bereiken rekening houdend met de administratieve afhandeling van dossiers.

6.3.8 Maatregelen 212/213: Vergoeding Natuur

Voor maatregel 212 werd tot op heden maximaal een kwart van de target gehaald (566 gesteunde bedrijven en 1.235 ha in 2007), voor maatregel 213 maximaal een derde (403 gesteunde bedrijven en 1.110 ha in 2007).

Bovendien mag gesteld worden dat de target eerder laag ligt. De 8.610 ha omvat slechts 28% van de totale landbouwoppervlakte binnen "kwetsbare zones natuur", die in aanmerking komt voor de Vergoeding Natuur en die in 2009 ca. 31.000 ha bedroeg. In de periode 2007-2009 werd dus voor maximaal 7,5% daarvan de Vergoeding Natuur aangevraagd.

6.3.9 Maatregel 214: Agromilieumaatregelen

De meeste maatregelen zitten goed op schema; sommigen hebben de target 2007-2013 zelfs nu al bereikt. Voor vrijwel alle maatregelen ligt het % reeds gerealiseerd areaal hoger dan het % reeds afgesloten verbintenissen. De

maatregel die nog het verst van de target verwijderd is, is de BO soortenbescherming, misschien omwille van de strenge uitvoeringsvoorwaarden die met deze maatregel gepaard gaan. Ook de BO kleine landschapselementen scoort duidelijk lager dan het gemiddelde. Men kan de doorgaans hoge percentages uiteraard ook opvatten als een signaal dat de gestelde target bij de meeste maatregelen te weinig ambitieus was.

Er moet wel opgemerkt worden dat de percentages geflatteerd hoog liggen. De target slaat namelijk enkel op het PDPO II-programma, terwijl in het totaal voor 2007-2008 ook de talrijke (af)lopende contracten van PDPO I vervat zitten. Het bereik van de maatregelen moet daarom eigenlijk ook afgetoetst worden aan het theoretisch potentieel: de totale oppervlakte waarop de maatregel toegepast zou kunnen worden. Voor de meeste maatregelen is dit in feite heel het Vlaams landbouwareaal (eventueel beperkt tot de akkerbouwpercelen).

Van de maatregelen met een duidelijk afgebakend potentieel areaal, bereikt de sierteeltmaatregel reeds in 2009 een groot deel van zijn theoretisch potentieel, wellicht omdat de opgelegde beperking inzake gebruik van gewasbeschermingsmiddelen voor de sierteelers ook een meerwaarde oplevert qua imago en waarde van hun producten. Ook de BO Water scoort hoog, omdat de maatregel een vrij hoog steunbedrag stelt tegenover voorwaarden die maar beperkt strenger zijn dan de wettelijke verplichtingen (bemestingsbeperking van 140 i.p.v. 170 kg N/ha/jaar).

De maatregelen soortenbescherming en BO natuur zijn daarentegen maatregelen die veel inspanningen of exploitatiebeperkingen met zich meebrengen en/of sterk ingaan tegen de "klassieke" landbouwbedrijfsvoering, en kenden wellicht daarom (voorlopig) weinig succes. Bij de BO Natuur zal dat uiteraard zo blijven, aangezien het een uitdovende maatregel is. Maar het blijkt dat ook de verwante (én minder veeleisende) Vergoeding Natuur maximaal 10% van het potentieel areaal wist te bereiken.

6.3.10 Maatregel 221: Bebossing van landbouwgronden

Aantal unieke begunstigen: de realisatie van deze doelstelling verloopt niet zoals gepland (86 gunstige over de periode 2007-2009, 12% van de doelstelling). Dit is voor een deel te wijten aan het feit dat de maatregel slechts sinds 14 november 2008 geoperationaliseerd werd, hoewel er sindsdien heel wat dossiers uit 2007 en 2008 goedgekeurd zijn in het kader van de overgangsmaatregelen in het besluit.

Aantal beboste hectares: ook hier zien we de trage implementatie van de maatregel (110 hectares beboste landbouwgronden, 13% van de doelstelling), hoewel de benuttingsgraad van de beschikbare middelen hier iets beter is. Dit wijst erop dat de beboste oppervlakte per dossier iets groter is dan gepland.

De redenen voor de lage participatie aan de deelmaatregel bebossing van landbouwgronden zijn te vinden in de hoge gronddruk, de uitgebreide regelgeving die bebossing onderwerpt aan heel wat beperkingen en vergunningen (bvb. Veldwetboek, Natuurvergunning) en de opgelopen vertraging in de afbakening van bijkomende bos(uitbreidings)- en natuurgebieden in uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (Van Gossum et al., 2008; Van Gossum et al., 2009; Muys et al., 2006).

Ook is er concurrentie met de boscompensatieregeling, omwille van financiële en procedurele redenen.

Een laatste reden voor de lage realisatiegraad is dat vele bos- of grondeigenaars wantrouwen koesteren ten opzichte van de overheid, en dus liever geen subsidies (en geen adviezen en/of (verplichte) vergunningen) aanvragen voor hun ingrepen.

6.3.11 Maatregel 227: Niet-productieve investeringen in bossen

Aantal gesteunde bouseigenaars: de realisatie van deze doelstelling verloopt min of meer zoals gepland (ongeveer 455 gesteunde bouseigenaars, 43% van de doelstelling). Dit is te wijten aan het faciliterend effect van de bosgroepen, die hun leden stimuleren om hun bos op een duurzame manier te beheren en ze hierbij technische en administratieve bijstand bieden.

Totaal investeringsvolume: de lagere realisatiegraad (1,86 miljoen euro over de periode 2007-2009, 34% van de doelstelling) van deze indicator is te wijten aan de lagere participatiegraad van bosbeheerders aan de deelmaatregel voor (her)bebossing. De lagere participatiegraad is enerzijds te wijten aan moeilijkheden voor het verkrijgen van bebossingsvergunningen en anderzijds aan het lage subsidiebedrag voor herbebossingen. Voor vele eigenaars weegt het subsidiebedrag niet op tegen de administratie, of ze verkiezen de herbebossing uit te voeren zonder dat dit gekend is bij de overheid.

De maatregel "Niet-productieve investeringen in bossen" draagt bij tot het behouden en verbeteren van de biodiversiteit en de waterkwaliteit, en het tegengaan van de klimaatsverandering. Het stimuleren van de ecologische bosfunctie draagt voornamelijk bij tot de milieudoelstelling biodiversiteitsbehoud, het (her)bebossen van percelen draagt bij tot de milieudoelstellingen biodiversiteit, waterkwaliteit en koolstofopslag, afhankelijk van de gebruikte soorten, structuur en menging.

Ten aanzien van biodiversiteit zit de uitvoering van de maatregel op schema. Voor de effecten op de waterkwaliteit en de klimaatsverandering is de maatregel zelfs al het doel voorbij geschoten. Een veel hogere impact is hier te verwachten, aangezien slechts één derde van de aangevraagde en goedgekeurde subsidiedossiers reeds gecontroleerd is. Het toekennen van de effecten aan alle drie de doelstellingen is echter weinig genuanceerd. In functie van de gebruikte boomsoort, de menging en de locatie van de herbebossing zou het effect moeten gedifferentieerd worden. Een aanplanting van wilg kan bijvoorbeeld een grotere impact hebben op de waterkwaliteit wanneer deze in een valleigebied wordt aangeplant dan wanneer deze wilg op een hellingflank wordt aangeplant. Sneller groeiende boomsoorten hebben dan weer een grotere impact op de klimaatsverandering dan traaggroeiende soorten, etc.

6.3.12 Uitvoering van de gebiedsgerichte maatregelen (assen 3 en 4)

Om te kunnen inspelen op specifieke lokale kansen en noden, wordt een gedeelte van het Vlaamse Plattelandsbeleid gebiedsgericht aangepakt. De gebiedsgerichte werking van As 3 en As 4 (LEADER) verloopt via projectoproepen, waarop lokale actoren kunnen inspelen. De projecten moeten passen in de gebiedsgerichte maatregelen van As 3.

6.3.12.1 Overzicht en stand van zaken projecten

Binnen As 3 zijn de eerste projecten goedgekeurd en gestart in 2007. In 2008 werd de cofinanciering voor deze projecten voor de eerste keer uitbetaald. In de periode 2007-2009 zijn er in totaal al 165 As 3 projecten goedgekeurd.

Gezien de ontwikkelingsstrategieën van de Vlaamse LEADER-gebieden pas goedgekeurd werden begin 2008, konden de eerste projecten ook pas vanaf dat moment ingediend worden. In 2008 werden 87 projecten door de PG's goedgekeurd. Inmiddels werden er in 2008 en 2009 247 LEADER-projecten goedgekeurd, meer dan binnen As 3 dus, in een kortere periode.

Vergelijken we de gemiddelde totale projectkost en het gemiddelde bedrag aan cofinanciering voor As 3 en LEADER, dan zien we dat As 3 projecten doorgaans grotere projecten zijn dan LEADER-projecten. Het cofinancieringspercentage is in beide assen lager dan 65%. Dit komt omdat in sommige provincies en PG's een lager maximum cofinancieringspercentage (vb 50% en 30%) voor infrastructuurwerken is vastgelegd. De totale projectinvestering in het platteland is dus groter (dan wanneer uitgegaan wordt van 65% cofinanciering).

Binnen As 3 zijn de projecten vrij homogeen gespreid over de maatregelen. Binnen LEADER spannen projecten rond instandhouding en opwaardering van het landelijk erfgoed en toeristische projecten, alvast in aantal, de kroon. Indien beide assen samen worden bekeken, zien we dat het grootste deel aan cofinanciering uitbetaald werd aan toeristische projecten (28%) en dorpskernvernieuwingen (25%). Dit hangt samen met de vaststelling dat in deze categorieën vaak infrastructuurwerken worden uitgevoerd.

In volgende paragrafen worden de belangrijkste resultaten per maatregel samengevat.

6.3.12.2 Maatregel 313: Bevordering van toeristische activiteiten

De 13 afgelopen toeristische As 3 projecten zorgden voor 120.936 bijkomende toeristische bezoeken in de periode 2007-2009. Slechts twintig bezoekers bleven ook overnachten in het gebied; de overige waren allemaal dagtoeristen.

Uit de realisaties blijkt dat de doelstellingen die gebaseerd werden op eerdere, voorlopige gegevens van de in 2007 goedgekeurde projecten, onderschat worden. Deze doelstellingen zullen in het jaarverslag van 2010 worden bijgesteld.

Om een vergelijking mogelijk te maken met LEADER werd deze resultaatsindicator ook opgemeten voor de toeristische projecten die goedgekeurd werden binnen LEADER. De 27, op 30/06/2010 afgelopen toeristische LEADER-projecten (gestart in 2008), brachten samen 33.728 extra dagtoeristen naar de LEADER-gebieden. De LEADER-gebieden konden vooralsnog geen extra toeristen met overnachting noteren.

6.3.12.3 Maatregel 321: Basisvoorzieningen voor de economie en plattelandsbevolking

De projecten hadden als resultaat dat 8.576 personen toegang hebben gekregen tot internet en in totaal kunnen 849.480 personen van de basisvoorzieningen genieten. Dit is veel hoger dan voorzien.

Om een vergelijking mogelijk te maken met LEADER werd deze resultaatsindicator ook opgemeten voor de LEADER-projecten. De 17, op 30/06/2010 afgelopen (gestart in 2008) LEADER-projecten rond basisvoorzieningen voor de economie en plattelandsbevolking, zorgden voor verbeterde voorzieningen voor 251.997 mensen in de LEADER-gebieden. De projecten waren niet van die aard dat ze zorgden voor een toename in het internetgebruik.

6.3.12.4 Maatregel 322: Dorpskernvernieuwing en -ontwikkeling

Door de 17 afgelopen As 3 projecten rond dorpskernvernieuwing kunnen 82.399 personen genieten van de verbeterde voorzieningen.

De 11 afgelopen LEADER-projecten rond dorpskernvernieuwing zorgden voor verbeterde voorzieningen voor 58.069 personen.

6.3.12.5 Maatregel 323: Instandhouding en opwaardering van het landelijk erfgoed

Van de 17 afgelopen As 3 projecten (goedgekeurd in 2007) werden resultaatsindicatoren bepaald. 531.621 personen kunnen genieten van de verbeterde voorzieningen.

71.701 personen in de LEADER-gebieden haalden voordeel uit de 23 afgelopen LEADER-projecten rond landelijk erfgoed.

6.3.12.6 Maatregel 331: Intermediaire dienstverlening (opleiding en vorming van ruraal ondernemerschap)

In totaal waren bij de 19 afgelopen projecten 69.468 unieke personen betrokken. Hierbij worden niet alleen de landbouwers gerekend en de 'zelfstandigen', maar ook de personen die behoren tot vzw's, overheidsorganisaties en KMO's. Deze personen hebben eveneens allen met succes deelgenomen aan het project (opleidingsactiviteit). Van deze personen was 5,6% jonger dan 25 en was 73,5% van het vrouwelijke geslacht.

6.3.12.7 De gebiedsgerichte aanpak

Gezien de assen 3 en 4 zich onderscheiden op basis van de gebiedsgerichte aanpak, willen we de evaluatie van de maatregelen in dit hoofddocument niet beperken tot een bespreking van de behaalde resultaten in vergelijking met de targets. We gaan hieronder in op een aantal essentiële kenmerken van de gebiedsgerichte benadering, in het bijzonder ook van de Leaderaanpak.

Aspecten	Bespreking
Uitvoeringsgebied	<p>De projecten binnen As 3 worden uitgevoerd in het buitengebied, buiten de afgebakende LEADER-gebieden (tenzij ze ten dienste staan van het hele buitengebied van de provincie).</p> <p>LEADER-projecten (As 4) kunnen enkel uitgevoerd worden in de afgebakende LEADER-gebieden.</p> <p>Om de middelen voor plattelandsontwikkeling zo goed mogelijk over het Vlaamse platteland te verspreiden, werden de LEADER-gebieden zo groot mogelijk afgebakend. De verdelingen van de middelen tussen As 3 en LEADER lag immers al vast. Om toch te voldoen aan de criteria die Europa oplegt rond maximale bebouwingsgraad, bevolkingsdichtheid en aaneensluitendheid, nam men sommige dichtbevolkte gedeeltes van gemeentes (centrum van de gemeente) niet op in het LEADER-gebied. Dit resulteerde in LEADER-gebieden waarin projecten in de dorpskernen niet in aanmerking kwamen voor LEADER-steun, maar wel konden aankloppen bij As 3.</p>
Gebiedsgerichte coördinatie	<p>Voor As 3 wordt de coördinatie per provincie opgenomen door het provinciale plattelandsloket. Voor As 4 ligt de coördinatie bij de Plaatselijke Groepen (PG) die binnen de 10 LEADER-regio's werden gevormd.</p>

Aspecten	Bespreking
	<p>In 2007 was de vorming van de PG's nog bezig en werden nog geen activiteiten georganiseerd. In 2008-2009 werden 558 activiteiten van de PG's gesteund. Dit is 32,8% van het geplande aantal. Het merendeel van de gesteunde activiteiten (287) zijn informatiesessies over het LEADER-gebied en de lokale ontwikkelingsstrategie.</p> <p>In totaal hebben 964 unieke personen succesvol deelgenomen aan één of meerdere opleidingsactiviteiten aangaande de opstelling en uitvoering van een lokale ontwikkelingsstrategie.</p>
Kwaliteit van de projecten	<p>Inhoudelijke kwaliteit van de projecten is hoofdzakelijk afhankelijk van:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ de selectieprocedure, waarbij het advies van deskundigen (technische werkgroep, externe lezers, experts) als positief wordt ervaren, voorafgaand aan de goedkeuring van projecten. <p>In dezelfde sfeer heeft het advies van de provinciale kwaliteitskamers een positief effect op de (ruimtelijke) kwaliteit van infrastructuurprojecten. Ook de duurzaamheidsscans die wordt opgelegd in de Westhoek heeft eenzelfde positief effect;</p> <p>Ook het durven afkeuren van projectvoorstellen werkt positief op de kwaliteit. Doorgaans komen dezelfde voorstellen onder een verbeterde vorm terug.</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ de voorbereidingstijd en de begeleiding door de coördinator. Door het gebrek aan begeleiding en tijd om de projecten uit te werken, waren de eerst ingediende projecten (in 2007 en 2008) doorgaans minder kwalitatief dan de projecten die later werden ingediend. ■ De tussentijdse opvolging en controle van de projecten (controles ter plaatse, verantwoordingen voor de PG of de PMC's, ...);
Toepassing van de LEADER-methodiek	<p>Bottom-up</p> <p>Uit volgende argumenten blijkt dat de gebiedsgerichte werking van PDPO II erop gericht is om grotere autonomie te geven aan de regio's en de lokale actoren mede-verantwoordelijkheid te verlenen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Open projectoproepen waarbinnen lokale actoren projecten kunnen indienen; ■ Lokale actoren selecteren zelf de projecten, nog sterker bij LEADER (via de PG) dan bij As 3 (via het PMC). <p>LEADER dient zich nog sterker bottom-upgericht aan dan As 3, door:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Betrokkenheid van lokale actoren in de opmaak van de lokale ontwikkelingsstrategie; ■ Promotoren worden intensiever begeleid door de LEADER-coördinator (1 coördinator per LEADER-gebied i.p.v. 1 coördinator per provincie), waardoor promotoren die niet frequent projecten schrijven en uitvoeren meer kans maken. <p>Samenwerking en integratie</p> <p>Bij het merendeel van de projecten werken verschillende actoren samen in hetzelfde project. In de meeste projecten komen die partners ook uit verschillende sectoren, wat een indicatie is voor interdisciplinariteit en integratie. In 38%, resp. 54% van de afgelopen projecten is er een samenwerking tussen een publieke en een private partner. Samenwerking en integratie zijn nog belangrijker bij LEADER dan bij As 3, wat ook uit de cijfers blijkt.</p> <p>Innovatie</p> <p>Het innovatieve karakter van de projecten is zeer subjectief en moeilijk kwantitatief weer te geven. Op basis van cases is het evenwel duidelijk dat zowel naar product als naar proces innovaties tot stand komen binnen de gebiedswerking van PDPO.</p>

Aspecten	Bespreking
	<p>Zowel in LEADER als in As 3 projecten vindt men meer procesinnovatie dan productinnovatie terug. LEADER-projecten werden in beide workshops innovatiever ingeschat. Mogelijke redenen daarvoor zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ LEADER-projecten zijn in budgettaire termen kleinere projecten waar er dus meer risico genomen kan worden. Voor het PMC zijn haalbaarheid en continuïteit belangrijkere criteria; ■ De mogelijkheid om als coördinator intensiever te begeleiden (kleiner gebied); ■ Samenwerking is zeer belangrijk binnen LEADER; sommige partnerschappen worden als innovatief beschouwd. <p>Gebiedsspecificiteit</p> <p>Uit de workshops blijkt dat LEADER in deze programmaperiode minder gebiedsspecifiek was dan in de periode 2000-2006 (Leader+). De afspraak dat LEADER-middelen niet gecombineerd kunnen worden met As 3 middelen, heeft er voor gezorgd dat de PG's, uit schrik dat sommige promotoren uit de boot zouden vallen, een zeer ruime ontwikkelingsstrategie hebben geschreven. In de LEADER+ periode (LEADER buiten PDPO) was er meer durf om de lokale ontwikkelingsstrategie toe te spitsen op enkele prioriteiten voor de streek, omdat projecten die hier niet in pasten nog steeds in aanmerking kwamen voor PDPO-steun.</p>
Efficiëntie	<p>De middelen voor gebiedsgerichte werking worden volgens de coördinatoren behoorlijk efficiënt besteed. Een mogelijkheid om de tijd nog efficiënter te benutten is volgens hen het vereenvoudigen van de administratie, zodat de coördinator, de beheerdienst (en de promotor) meer tijd krijgen voor de inhoud van het programma.</p>
Bereik van vrouwen en jongeren	<p>Vele projecten zijn gericht op de brede bevolking en richten zich bijgevolg ook tot vrouwen en jongeren. Daarnaast zijn ook een klein aantal projecten specifiek op deze doelgroepen gericht.</p>

7 EVALUATIE VAN DE EFFECTEN (IMPACT)

Naast de vraag 'hoe' de maatregelen werden uitgevoerd (Hoofdstuk 6.3), stellen we ons in dit gedeelte de vraag of de maatregelen een impact hebben gehad op de vooropgezette resultaatsgebieden (tewerkstelling verhogen, concurrentievermogen verbeteren, milieukwaliteit verbeteren,...).

7.1 Resultaatsgebied 1: Verbetering van het concurrentievermogen

		Effecten				
		Verruimen marktaandeel en afzetmarkt (toegevoegde waarde)	Verhoging van de efficiëntie en van de arbeidsproductiviteit	Verhoging van de werkgelegenheid	Verbetering van de productietechnieken en - processen, innovatie	Kwaliteitsverbetering
Investerings in de landbouw	Bedrijven met investeringssteun verschillen reeds van bedrijven die niet investeren of zonder investeringssteun investeren voorafgaand aan de investeringssteun. Het zijn kortom de grotere en meest performante bedrijven die investeren met steun.					
	Vestigingssteun	Vestigingssteun resulteert in een toename van de tewerkstelling. Op de bedrijfseconomische kengetallen heeft vestigingssteun geen significant effect.				
	Structurele investeringen	Investeringssteun voor structurele investeringen heeft een positief effect op omzet als op kosten, wat resulteert in een verhoogde toegevoegde waarde en inkomen. Ook de arbeid stijgt licht, waardoor er geen effect is op de arbeidsproductiviteit.				
	Milieu-investeringen	Investeringssteun voor milieu-investeringen heeft een negatief effect op de kosten, op de toegevoegde waarde, op arbeidsproductiviteit en op het inkomen.				
	Diversificatie-investeringen	Investeringssteun voor diversificatie-investeringen heeft een zeer groot effect op de omzet en heeft tot gevolg dat ook de Bruto toegevoegde waarde en het inkomen toeneemt, ondanks de verhoging van de kosten. Ook de arbeid neemt toe, waardoor er geen effect is op de arbeidsproductiviteit.				
	Investerings in vernieuwende technologieën	Het is opmerkelijk dat bedrijven die investeren in vernieuwende technologieën een significant sterkere afname kennen in bruto toegevoegde waarde, familiaal inkomen en arbeidsproductiviteit en een significant hogere toename van de kosten tussen 2004-2006 en 2008.				
	Het investeringsbedrag in de voorgaande jaren heeft een effect op kosten en opbrengsten, maar omdat de toename van de kosten en opbrengsten in dezelfde grootorde blijven, valt er geen significant effect waar te nemen op het inkomen.					

	Effecten				
	Verruimen marktaandeel en afzetmarkt (toegevoegde waarde)	Verhoging van de efficiëntie en van de arbeidsproductiviteit	Verhoging van de werkgelegenheid	Verbetering van de productietechnieken en - processen, innovatie	Kwaliteitsverbetering
Investerings in de agrovoedingssector	<p>Voor de granensector (oproep 2008) hebben de verschillende investeringen een duidelijke positieve invloed op het inkomen.</p> <p>Voor de andere sectoren is het nog te vroeg om een uitspraak te kunnen doen. Sommige bedrijven hebben innovatieve investeringen op hun productielijn uitgevoerd. Deze investeringen kunnen mogelijk leiden tot een verbetering van de economische situatie van de bedrijven.</p>	<p>Verschillende bedrijven vermelden dat hun investeringsprojecten tot belangrijke besparingen in water en energieconsumptie kunnen leiden. Bovendien stellen deze bedrijven dat de stijgende energiekosten en de verplichte waterbesparende maatregelen zwaar doorwegen op hun exploitatiekosten. Energie en waterbesparing zijn dus een prioriteit.</p> <p>Gezien de stijgende energiekosten van de voorbije jaren kunnen energie investeringen wel een rol spelen in de vermindering van de kosten maar compenseren waarschijnlijk niet de globale stijging.</p>	<p>We kunnen de volgende elementen uit de <i>ex post evaluatie van PDPO I</i> halen: Er is een duidelijke groei van het gemiddelde personeelsbestand vanaf 2005 waargenomen voor de terugkomende bedrijven. Dit kan duiden op een lange termijn effect op de tewerkstelling.</p> <p>In de aanvraagdossiers (voor de sectoren groenten & fruit, vlas en vlees) rapporteren de bedrijven zelf een 25% toename van de tewerkstelling tijdens de periode 2000-2004.</p>	<p>In dit kader is het moeilijk te zeggen dat maatregel 123-A een positieve invloed op het innovatieproces binnen de bedrijven heeft gehad.</p>	

	Effecten				
	Verruimen marktaandeel en afzetmarkt (toegevoegde waarde)	Verhoging van de efficiëntie en van de arbeidsproductiviteit	Verhoging van de werkgelegenheid	Verbetering van de productietechnieken en - processen, innovatie	Kwaliteitsverbetering
Opleiding	<p>Kwalitatieve beoordeling</p> <p>In onze contacten, stelden de opleidingcentra dat er voor hen een link bestaat tussen opleidingactiviteiten en arbeidsproductiviteit en economische groei.</p> <p>Kwantitatieve analyse</p> <p>Op basis van onze multivariabele regressies kunnen we geen significant verband vaststellen tussen opleidingactiviteiten en bruto toegevoegde waarde (ook voor bedrijven met een ICT of een management opleidingen)</p>	<p>Er kon geen significante invloed (op 5% niveau) worden vastgesteld van opleidingsactiviteiten op de arbeidsproductiviteit van landbouwbedrijven.</p> <p>De bedrijven die opleidingen hebben gevolgd hebben hogere kosten (licht significante invloed). Dit zou overeen kunnen komen met de vaststelling dat vooral grotere en dynamische bedrijven opleiding volgen.</p>			<p>Volgens de opleidingcentra spelen opleidingen een rol in het kwaliteitsproces. Immers labels en andere organisaties worden steeds veel eisender en de kennis nodig om aan deze lastenboeken te beantwoorden vraagt dan ook bijscholing.</p>

	Effecten				
	Verruimen marktaandeel en afzetmarkt (toegevoegde waarde)	Verhoging van de efficiëntie en van de arbeidsproductiviteit	Verhoging van de werkgelegenheid	Verbetering van de productietechnieken en - processen, innovatie	Kwaliteitsverbetering
Bedrijfsadviesysteem	Nog niet mogelijk om een uitspraak te maken			<p>Volgens de bevroegde adviescentra heeft het BAS slechts een beperkte invloed op de productietechnieken en kwaliteitsnormen binnen de bedrijven. Volgens één van de centra heeft het BAS helemaal geen invloed op de productietechnieken en kwaliteitsnormen.</p> <p>Deze uitspraken moeten o.i. enigszins genuanceerd worden, gezien het bedrijfsadvies ook focust op de regelgeving m.b.t. volksgezondheid. Vanuit dat oogpunt is er minstens een effect te verwachten naar een betere naleving van de regelgeving op dat vlak.</p>	

Indirecte effecten van investeringssteun

De investeringen die gebeuren in het kader van PDPO II, creëren of zorgen voor behoud van tewerkstelling en toegevoegde waarde in aanverwante sectoren. De belangrijkste aanverwante sectoren van investeringen zijn bouwsector (bouwen van stallen en serres), landbouwsector (aankoop vee en plantmateriaal), machinebouw voor landbouw en enkele kleinere waaronder bv. zuivering van water of elektriciteitsproductie.

De investeringen die gebeurden in het kader van PDPO II met een waarde van 968 miljoen euro (230 miljoen euro steun), resulteerden in een indirecte meerwaarde van 658 miljoen euro (159 miljoen euro) in aanverwante sectoren. Dit betekent een totale impact op de Vlaamse economie van 1,6 miljard Euro (389 miljoen Euro). De directe tewerkstelling die gecreëerd of behouden wordt in de bedrijven die de investeringen uitvoeren, bedraagt ruim 4000 VTE's of 947 VTE's indien enkel het steunbedrag wordt meegerekend. Indirect worden nog eens 4100 jobs gecreëerd of behouden in aanverwante bedrijven of 947 VTE's als enkel de steun wordt meegeteld. De totale tewerkstelling gecreëerd of behouden in Vlaanderen is ruim 8000 jobs.

Indirecte effecten van investeringen in de agrovoedingssector

In de granensector, zijn bijna 100% van de toeleveranciers land- en tuinbouwbedrijven. De verhoging van de stockageruimte en de verbetering van de kwaliteit van de granen heeft zeker een positieve invloed op de toeleverende bedrijven.

Voor de vlees-, de groenten- en fruitbedrijven is het beeld genuanceerder. Deze bedrijven hebben ongeveer 50% van toeleverende land- en tuinbouwbedrijven. Bovendien is de link tussen de verbetering van de situatie voor land- en tuinbouwbedrijven en investeringen binnen agrovoedingsbedrijven minder rechtstreeks.

Vleeswarenbedrijven hebben meestal handelsrelaties met slachthuizen.

7.2 Resultaatsgebied 2: Verhogen van de maatschappelijke meerwaarde en betrokkenheid m.b.t. landbouw (transparantie, veiligheidsnormen)

	Effecten
Bedrijfsadviesstelsel	<p>Arbeidsveiligheid is een nieuw thema dat pas in het nieuwe systeem (sinds 2007) opgenomen is.</p> <p>Volgens de bevraagde adviescentra kunnen landbouwers soms onvoldoende de risico's inschatten die op hun bedrijf aanwezig zijn m.b.t. arbeidsveiligheid. Het opnemen van deze thematiek in de maatregel heeft zeker een bewustmakingseffect gehad. Bovendien kan arbeidsveiligheid door simpel advies en acties verbeterd worden.</p>

7.3 Resultaatsgebied 3: Behoud van de landbouwactiviteiten

	Effecten
Investerings in de landbouw	Er werd gevonden dat bedrijven met structurele investeringssteun een significante toename kennen in het familiaal inkomen. Dit is nog meer het geval voor bedrijven die investeringssteun ontvingen voor diversificatie. De bedrijven met steun voor milieu-investeringen kennen een afname van het familiaal inkomen. Bedrijven met investeringssteun zijn de dynamische bedrijven, die ook een toename kennen in arbeidskrachten en die ook meer investeren over de hele lijn.
Vestigingssteun	Een gemiddeld bedrijf met vestigingssteun in de periode 2006-2007 investeerde significant meer dan een gemiddeld nieuw gecreëerd bedrijf. Dit wil zeggen dat bedrijven met vestigingssteun die een bestaand en misschien iets verouderd bedrijf overnemen, meer willen en zullen investeren om het bedrijf te vernieuwen.

7.4 Resultaatsgebied 4: Verhogen menselijk potentieel en managementvaardigheden

	Effecten
Bedrijfsadviesysteem	<p>Vanuit het contact met de bedrijfsadviescentra, kwamen volgende conclusies naar voor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 'BAS-landbouwers' zijn zich voorafgaand aan het verstrekken van het bedrijfsadvies al sterker bewust van het belang van opleiding en kennis op landbouwbedrijven. Het is om die reden dat ze beroep doen op BAS. 2. Via het bedrijfsadvies worden bedrijven zich sterker bewust van hun sterke en zwakke punten. 3. Kennisoverdracht via het BAS dringt beter door dan algemene vormen van opleiding, omdat het BAS advies op maat verstrekt aan het individuele landbouwbedrijf. Het contact tussen de bedrijfsadviseur en de landbouwer is ook hechter.
Gebiedsgerichte werking (As 3 en LEADER)	<p>Binnen de gebiedsgerichte werking van As 3 is het vooral de maatregel intermediaire dienstverlening die het verhogen van menselijk potentieel en managementsvaardigheden tot doel heeft.</p> <p>Uit de workshop met de plattelands- en LEADER-coördinatoren bleek dat de gebiedsgerichte projecten (As 3 en LEADER) rond intermediaire dienstverlening vaak een ruimere scope hebben dan de training of opleiding van ondernemers (vb aantrekken of behouden van jongeren in de rurale gebieden, het stimuleren van duurzame ontwikkeling, plattelandseducatie, drugspreventie, erfgoed, animatie, kooklessen...). De gebiedsgerichte werking verhoogt dus niet enkel het menselijk potentieel en managementsvaardigheden van ondernemers, maar van een ruimer staal van actoren in het gebied.</p> <p>De plattelandscoördinatoren gaven aan dat het verhogen van menselijk potentieel en managementscapaciteiten een relatief lage prioriteit krijgt als verwacht en gewenst resultaat van As 3 projecten. Het tot nog toe behaalde effect binnen dit impactgebied wordt ook eerder laag ingeschat.</p> <p>Binnen LEADER krijgt dit impactgebied duidelijk meer aandacht. Niet enkel door de projecten binnen de maatregel intermediaire dienstverlening, maar ook door de LEADER-werking op zich, die netwerking, samenwerking en innovatie stimuleert, ziet men een verhoging van het menselijk potentieel.</p>

	<p>LEADER-coördinatoren zien het verhogen van menselijk potentieel en de managementsvaardigheden als één van de primaire doelstellingen van LEADER. Ze vinden het behaalde resultaat tot nog toe echter relatief mager en zouden het willen verbeteren door vanuit de LEADER-administratie meer vorming te organiseren voor PG-leden en promotoren.</p>
--	---

7.5 Resultaatsgebied 5: Duurzaam gebruik van materialen en grondstoffen

	Effecten
Beperking energieverbruik	<p>Het totale vermeden energieverbruik dankzij de VLIF-investeringen met een bruikbare fiche over de periode 2007-medio 2010 kan op ca. 271 GWh geschat worden. Dit komt overeen met ca. 23% van het energieverbruik van de betreffende bedrijven vóór de investering. Het vertegenwoordigt tevens 3,35% van het totaal energieverbruik van de land- en tuinbouwsector in Vlaanderen in 2006 (MIRA) en 4,8% van het energieverbruik van de glastuinbouwsector (vrijwel alle relevante investeringen vonden plaats in de glastuinbouw). Gelet op de korte periode (2,5 jaar) waarop de investeringen betrekking hebben, is dit reeds een aanzienlijke bijdrage. Ca. 90% van deze bijdrage wordt geleverd door de investeringen in WKK's en energieschermen voor serres.</p> <p>Extrapolatie van de 233 bruikbare naar alle 606 met PDPO II-geld ondersteunde investeringen levert een totaal vermeden energieverbruik op van ca. 609 GWh (7,5% van energieverbruik land- en tuinbouw, 10,8% van glastuinbouw).</p>
Beperking waterverbruik	<p>Het berekend vermeden waterverbruik dankzij de VLIF-investeringen met een bruikbare fiche (ca. 475.000 m³) vertegenwoordigt 0,71% van het totaal waterverbruik van de Vlaamse land- en tuinbouwsector in 2006 (MIRA).</p> <p>Extrapolatie van de 473 bruikbare naar alle 940 met PDPO II-geld ondersteunde investeringen levert een totaal vermeden waterverbruik op van ca. 993.000 m³ (1,5% van het waterverbruik van de land- en tuinbouw).</p>

7.6 Resultaatsgebied 6: Verbetering van het milieu

	Effecten
Beperking bodemerisatie	<p>Het vermeden bodemverlies dankzij de agromilieumaatregelen bedroeg in 2007 ca. 137.000 ton, zijnde ca. 7,6% van het totaal theoretisch bodemverlies. In 2008 stegen deze cijfers licht naar 144.000 ton en 8,1%, om in 2009 te dalen naar ca. 124.000 ton en 6,8%. De belangrijkste maatregelen waren erosiebestrijding en groenbedekking. Het uitdoven van deze laatste maatregel is verantwoordelijk voor de daling van het effect in 2009 (het effect van erosiebestrijding nam daarentegen jaarlijks toe).</p>
Reductie stikstofverlies	<p>De vermeden stikstofinput dankzij de agromilieumaatregelen bedroeg in 2007 ca. 6,5 miljoen kg N, zijnde ca. 5,3% van de totale Vlaamse dierlijke mestinput in 2006. De daaropvolgende jaren was er een daling, eerst tot ca. 5,8 miljoen kg (4,7%) in 2008 en vervolgens tot ca. 4,0 miljoen kg (3,3%) in 2009. De daling was ook hier vnl. het gevolg van het uitdoven van de maatregel groenbedekking. Daarnaast wordt de grootste bijdrage geleverd door de maatregelen BO Water en teelt van vlinderbloemigen.</p> <p>De reductie van de stikstofinput geldt enkel voor de percelen waarop de maatregelen toegepast worden. Op niveau Vlaanderen hangt het totaal stikstofverlies af van de totale mestafzet, die vnl. bepaald wordt door de omvang van de veestapel, de mestverwerking en -export. Daardoor is er vooralsnog geen eenduidig effect van PDPO op de waterkwaliteit¹⁵. Uit de jaarlijkse nitraatresidumetingen blijkt wel dat het gemiddeld residu op percelen met BO Water tussen 2001 en 2009 gehalveerd is, én in 2009 de helft lager lag dan op steekproefpercelen zonder BO Water.</p>
Beperking ammoniakemissie en geurhinder	<p>De totale vermeden ammoniakemissie dankzij de bouw van emissiearme stallen over de periode 2007-medio 2010 kan op ca. 246.000 kg NH₃ per jaar geschat worden. Dit komt overeen met een gemiddelde reductie t.o.v. "klassieke" stallen met dezelfde capaciteit van ca. 65%. Deze reductie vertegenwoordigt 0,6% van de totale ammoniakemissie van de landbouwsector in Vlaanderen in 2006. De potentiële bijdrage van PDPO II wordt beperkt door het feit dat er nog geen performante emissiearme stallen bestaan voor rundvee.</p> <p>Extrapolatie van de 296 bruikbare naar alle 765 met PDPO II-geld ondersteunde investeringen, levert een totale vermeden ammoniakemissie op van ca. 670.000 kg NH₃ (1,6% van ammoniakemissie land- en tuinbouw).</p> <p>Ammoniakemissiearme stallen hebben ook een positief effect op vlak van geurhinder: de afstand tot de als hinderlijk ervaren geurcontour wordt bij een emissiearme stal ongeveer gehalveerd t.o.v. een "klassieke" stal met eenzelfde aantal dierplaatsen.</p>
Productie van hernieuwbare energie	<p>De bijdrage van de VLIF-investeringen (bruikbare fiches) aan de productie van hernieuwbare energie, ca. 39.600 MWh, komt overeen met 0,93% van het totaal energieverbruik van de glastuinbouwsector en 0,65% van het energieverbruik van de gehele land- en tuinbouwsector in Vlaanderen.</p> <p>Extrapolatie naar het totaal van de met PDPO II-geld ondersteunde investeringen levert een totale hernieuwbare energieproductie op van ca. 55.000 MWh.</p>

¹⁵ Bovendien moet sowieso rekening gehouden worden met een zekere vertragingsfactor (cfr. transportsnelheid van nutriënten door het grondwater)

<p>Reductie emissie broeikasgassen</p>	<p>De berekende totale vermeden broeikasgasemissie dankzij de VLIF-investeringen met een bruikbare fiche kan op ca. 327.000 ton CO₂-equivalenten per jaar geschat worden. Dit komt overeen met 3,4% van de totale broeikasgasemissie in 2006 door de Vlaamse land- en tuinbouwsector. Voor CO₂ gaat het om 9,3%, voor CH₄ en N₂O om 0,6%. De grootste bijdrage komt van de WKK's (zij het vnl. indirect via de vermeden emissies van "klassieke" elektriciteitsproductie) en de emissiearme stallen.</p> <p>Extrapolatie naar alle 763 met PDPO II-geld ondersteunde investeringen levert een totale vermeden broeikasgasemissie op van ca. 541.000 ton CO₂-equivalenten, zijnde 5,6% van de totale broeikasgasemissie van de Vlaamse land- en tuinbouwsector in 2006 (CO₂: 14,0%, CH₄ en N₂O: 1,6%).</p>
---	---

7.7 Resultaatsgebied 7: Verbetering van de natuurlijke en biologische kwaliteit

7.7.1 *Evolutie akker- en weidevogelpopulaties*

De analyse van de relatie tussen het inzetten van PDPO II-maatregelen en de akker- en weidevogelpopulaties, als indicator voor biodiversiteit, gebeurde door INBO op twee niveaus: het ABV¹⁶-meetnet, een meetnet van 1200 kilometerhokken (waarvan 500 met landbouw als hoofdfunctie), representatief gespreid over Vlaanderen, en 14 case study-gebieden. De case study-gebieden werden specifiek geselecteerd op het voorkomen van de maatregelen akker- en weidevogelbeheer, die door hun beperkte oppervlakte in het ABV-meetnet grotendeels tussen de mazen vallen.

Uit de statistische analyse van het **ABV-meetnet** bleek dat er significante correlaties voorkwamen tussen de biodiversiteitsindicatoren (aantal soorten broedvogels, akkervogels en weidevogels) en een aantal verklarende variabelen. De zgn. directe PDPO II-maatregelen¹⁷ vertonen een positieve correlatie met het voorkomen van akkervogels en broedvogels in het algemeen (maar niet met weidevogels), en leveren een bescheiden bijdrage aan de totale verklaringskracht van het statistisch model. Het voorkomen van weidevogels wordt het best verklaard door het model, waarbij vooral de (logische) variabelen habitatpredictie (historisch voorkomen o.b.v. Broedvogelatlas), openheid van het landschap en voorkomen van grasland van belang zijn. Voor akkervogels is de verklarende kracht van het model kleiner, en is er vooral een negatief verband met maïsteelt.

Uit de analyse van de **14 case study-gebieden** bleek dat op percelen met weidevogelbeheer kwamen significant meer soorten (gemiddeld 2,10 t.o.v. 0,58) en territoria (2,94 t.o.v. 0,64) voor. Ook op percelen met akkervogelbeheer kwamen meer soorten en territoria voor dan gemiddeld, maar het verschil was veel kleiner. Het gemiddeld aantal territoria per perceel ligt hoger in open, structuurarme gebieden, op grote percelen en op percelen met weidevogelbeheer in een buffer van 200 m rond het perceel. De verklaringskracht van de modellen lag rond de 30%, waarbij de weerhouden PDPO II-maatregelen goed zijn voor ca. 2% van de verklaarde variatie.

De uitgevoerde analyse op de twee schaalniveaus wijst uit dat de PDPO II-maatregelen met direct effect (ABV-meetnet) en weide- en akkervogelbeheer (case

¹⁶ ABV = Algemene Broedvogels Vlaanderen

¹⁷ Soortenbescherming, botanisch beheer, BO Natuur, Vergoeding Natuur, KLE's, perceelsrandenbeheer en biolandbouw

study-gebieden) vermoedelijk positief bijdragen aan het diversiteit en abundantie van (bepaalde) akker- en weidevogels (de correlaties zijn significant maar het aandeel in de verklaringskracht van de statistische modellen blijft beperkt). Eenduidiger conclusies zullen pas getrokken kunnen worden indien naast een ruimtelijke ook een temporele analyse kan uitgevoerd worden.

Dat zal mogelijk zijn nadat de tweede monitoringcyclus van het ABV-meetnet doorlopen is. Op dat moment zou ook een herinventarisatie kunnen plaatsvinden van de 14 case study-gebieden. De tweede monitoringcyclus zal afgerond worden in 2012, waardoor de verwerkte gegevens in principe beschikbaar zullen zijn voor de ex-post evaluatie van het PDPO II-programma.

7.7.2 Evolutie High Nature Value Farmland (HNVF)

High Nature Value Farmland is landbouwgrond die door extensief gebruik, de aanwezigheid van kleine landschapselementen of andere landschaps- of natuurelementen, waardevol is voor natuurbehoud. De oppervlakte HNVF in Vlaanderen werd door AMS en INBO ingeschat op basis van diverse bronnen (BWK, broedgebieden van waardevolle soorten, Landschapsatlas,...). Het gaat hierbij om een eenmalige afbakening, waardoor geen temporele evolutie beschikbaar is en het aantonen van een directe link met het inzetten van PDPO-maatregelen (nog) niet mogelijk is. Bekeken is enkel of de ecologisch relevante PDPO-maatregelen over- of ondervertegenwoordigd zijn in de HNVF-zones of hun directe omgeving.

De meeste agromilieumaatregelen komen verhoudingsgewijs effectief meer voor in gebieden met hoge natuurwaarde dan de landbouwpercelen in Vlaanderen in het algemeen. Slechts één potentieel gunstige maatregel scoort systematisch onder het Vlaams gemiddelde: mechanische onkruidbestrijding. Van de maatregelen die niet specifiek op ecologie gericht zijn, scoort biolandbouw (zonder echte uitschieters) als enige op alle criteria (duidelijk) boven het gemiddelde. KLE's en perceelsrandenbeheer scoren, ondanks hun duidelijke ecologische potentie, niet opvallend goed (KLE scoort b.v. logischerwijs vrij hoog voor HNVF type 2, maar toch minder dan kon verwacht worden). De BO Water scoort voor de meeste criteria onder het Vlaams gemiddelde.

7.8 Resultaatsgebied 8: Opwaardering cultuurlandschappen

	Effecten
Agromilieumaatregelen	Van het volledig Vlaams landbouwareaal lag in 2009 16,7% in "ankerplaats" en 28,2% in "relictzone" buiten "ankerplaats". In totaal valt dus ca. 45% van het landbouwareaal in landschappelijk waardevolle gebieden. Alle drie op vlak van landschap relevante agromilieumaatregelen zijn "oververtegenwoordigd" in "ankerplaatsen" of relictzones", vooral het botanisch beheer (ca. 75% in 2009). Voor de belangrijkste maatregel, de BO KLE's, is deze "oververtegenwoordiging" echter kleiner dan verwacht of verhoopt mocht worden, en van 2007 tot 2009 – een periode waarin de "impactzone" van deze maatregel zich uitbreidde van ca. 10.000 ha naar ca. 16.500 ha – is het percentage van de maatregel dat in landschappelijk waardevol gebied ligt zelfs afgenomen.
Gebiedsgerichte werking (As 3 en LEADER)	Uit de workshop met plattelandscoördinatoren voor As 3 bleek dat het verhogen van de landschappelijke kwaliteit als 2 ^{de} belangrijkste impactgebied voor As 3 (na verbeteren van gemeenschapsvoorzieningen) werd ingeschat. Voor de maatregel 'instandhouding en opwaardering landelijk erfgoed' werd dan ook 41%

	<p>van het totale budget voor As 3 voorzien.</p> <p>Binnen LEADER kreeg het opwaarderen van cultuurlandschappen een veel lagere prioriteit. Nochtans staat de maatregel 'instandhouding en opwaardering van landelijk erfgoed' op de 2de plaats wat betreft uitbetalingen 2007-2009 (26% van totaal).</p> <p>Uit de evaluatie van de uitvoering weten we dat 74% van de As 3 projecten binnen de maatregel instandhouding en opwaardering van landelijk erfgoed, gericht is op het behoud van cultureel erfgoed (kapellen, molens, landbouwwerktuigen,... maar ook verhalen, gebruiken, volkssporten, dialecten, gerechten, ...). In deze tussentijdse evaluatie zitten ook deze effecten van de gebiedsgerichte werking in het impactgebied 'opwaardering van cultuurlandschappen' vervat.</p>
--	--

7.9 Resultaatsgebied 9: Verbeteren van gemeenschapsvoorzieningen

Onder gemeenschapsvoorzieningen worden diensten of gebouwen verstaan die gemeenschapsvorming ten goede komen, de faciliteiten op het platteland verbeteren en/of de lokale economie stimuleren. Zowel de maatregel "Basisvoorzieningen voor economie en bevolking" (321) als "Dorpskernvernieuwing" (322), speelt in op het verhogen van de gemeenschapsvoorzieningen.

Op basis van het beperkt aantal afgelopen projecten binnen As 3 en As 4, leiden we af dat behoorlijk wat inwoners in het landelijk gebied worden bereikt via PDPO II initiatieven.

Wat **basisvoorzieningen** (maatregel 321) betreft leren we:

- Op basis van de 12 afgelopen PDPO projecten: 850.000 inwoners genieten van de basisvoorzieningen (maatregel 321) die d.m.v PDPO II werden gerealiseerd en voor 8.576 mensen werd (verbeterde) toegang tot het internet gerealiseerd;
- Op basis van de 17 afgelopen Leaderprojecten: verbeterde voorzieningen voor 251.997 mensen in de LEADER-gebieden.

Wat **dorpskernen** (maatregel 322) betreft leren we:

- Op basis van de 35 afgelopen PDPO projecten: 36 dorpskernen werden aangepakt, met een totaal bereik van 82.000 inwoners.
- Op basis van de 11 afgelopen LEADER-projecten: verbeterde voorzieningen voor 58.069 personen.

Op basis van deze aantallen, kan men afleiden dat PDPO II een wezenlijke bijdrage levert tot het verhogen van het voorzieningenniveau op het platteland.

Tijdens de workshops met de plattelandscoördinatoren (As 3) en Leadercoördinatoren werd deze stelling bevestigd. Beide groepen schoven de verbetering van de gemeenschapsvoorzieningen op het platteland als belangrijkste impactgebied naar voren, zowel wat betreft het gewenste als het effectief behaalde effect.

7.10 Resultaatsgebied 10: Diversificatie van plattelands-economie

	Effecten
Gebiedsgerichte werking (As 3 en LEADER)	<p>Uit de monitoring van As 3 blijkt dat er 75 banen gecreëerd werden in de 13 afgelopen As 3 projecten (goedgekeurd in 2007) binnen de maatregel 'bevordering van toeristische activiteiten'. Uit de workshop met de plattelandscoördinatoren weten we dat ook in de andere projecten tewerkstelling is gecreëerd, maar deze werd niet opgemeten.</p> <p>Binnen LEADER daarentegen werd wel alle gecreëerde tewerkstelling opgemeten, maar kon men slechts 29,1 extra banen noteren over de 81 afgelopen projecten.</p> <p>Zowel binnen LEADER als As 3 gaf men aan dat creatie van tewerkstelling geen prioriteit is van de gebiedsgerichte werking binnen het Vlaamse PDPO. Daarvoor is het budget dat aan de projecten wordt toegekend te klein. As 3- of LEADER-projecten leiden eerder tot behoud van bestaande tewerkstelling. Dit wordt echter niet opgemeten. Bij de selectie, wordt er geen voorkeur gegeven aan projecten die tewerkstelling creëren of behouden, wel in tegendeel: personeelskosten worden soms expliciet geweerd omdat projecten dan te duur worden of omdat men geen reguliere tewerkstelling wil financieren. De coördinatoren zien creatie van tewerkstelling eerder als doelstelling voor EFRO-projecten.</p>

7.11 Resultaatsgebied 11: Verhogen bestuurskracht van lokale besturen (governance)

De effecten van Leader m.b.t. governance werden op een kwalitatieve manier getoetst bij de Leadercoördinatoren. Gezien zij op het terrein aanwezig zijn, hebben zij een behoorlijk zicht op de lokale bestuurspraktijken. Op basis van dit gesprek (en eigen inzichten van de evaluatoren op basis van Leader-ervaring) kwamen we tot volgende conclusies:

- De impact op lokale mandatarissen en lokale besturen hangt samen met 'de afstand' tot het programma. Mandatarissen die deel uitmaken van de Plaatselijke Groep bijvoorbeeld krijgen vanuit dit engagement vaak een beter beeld van de regio, leren verbanden leggen met de verschillende actoren in het gebied en pikken graantjes mee van de Leader methodiek om over te planten in de eigen bestuurspraktijk. Dit effect wordt door de Leadercoördinatoren herkend, maar het is gering, gezien per PG slechts een handvol mandatarissen de Leaderwerking actief opvolgen.
- Gezien de projecten van de lokale besturen moeten voldoen aan de Leadercriteria (samenwerking, innovatie, betrokkenheid, ...), introduceert Leader op projectniveau wel degelijk nieuwe ervaringen voor de besturen. Ook hier is de impact van Leader gering, gezien per Leaderperiode van 6 jaar hooguit een of twee projecten per lokaal bestuur worden uitgevoerd.

Samengevat stellen we vast dat via Leader op micro-niveau (binnen projecten, op het niveau van enkele direct betrokken mandatarissen) kleine zaadjes worden uitgezet, maar dat er op structureel niveau weinig tot geen impact is.

7.12 Resultaatsgebied 12: Convergentie tussen (plattelands)gebieden

Het is onmogelijk om voor Vlaanderen na te gaan of PDPO een bijdrage heeft geleverd in het wegwerken van regionale verschillen. Niettemin is een analyse van de sociaal-economische ontwikkeling van plattelandsregio's belangrijk te weten welke ontwikkelingen zich voordoen op het platteland.

7.12.1 *Sociaal-economische ontwikkeling landelijke regio's*

Opvallende vaststelling is dat de landelijke gemeenten, in vergelijking met de steden, de laatste jaren een positiever sociaal-economische ontwikkeling hebben gekend:

- Grotere stijging van het netto-inkomen;
- Sterkere bevolkingsgroei en meer inwijkingen;
- Grotere stijging werkzaamheidsgraad;
- Sterkere daling werkloosheid;
- Sterkere groei van het aantal ondernemingen.

Deze ontwikkelingen gaan bovendien gepaard met een verdere urbanisatie van het platteland (toename van de bebouwde oppervlakte)

Uitzonderingen op bovenstaande conclusie:

- De toename van de kansarmoede is groter in landelijke gemeenten dan in de steden (verklaring: indien startpunt laag is, heeft een wijziging in de situatie procentueel sterke repercussies).
- Een daling van het aantal zelfstandigen op het platteland, versus een stijging in de steden (waarbij hoogstwaarschijnlijk landbouw de verklarende factor is).

Op basis van deze beperkte analyse, zien we dat de bevolking op het platteland vernieuwt (inwijkingen, hoger inkomen). Vraag is of hiermee ook een verschuiving van de behoeften of verwachtingen gepaard gaat, waarop met het plattelandsbeleid kan ingespeeld worden? Tegelijk zien we verontrustende bewegingen, met name de toename van de kansarmoede en de daling van het aantal zelfstandigen. Deze fenomenen verdienen alleszins voldoende aandacht van het beleid. Tot slot, en dit is niet nieuw, blijft ook de vaststelling dat het platteland met mondjesmaat verkavelt. De bebouwde oppervlakte neemt toe ten nadele van de open ruimte. Ook hier zit een belangrijk spanningsveld voor mensen die de verdere toekomst van het platteland moeten vormgeven.

7.12.2 *Convergentie tussen regio's onderling*

In een tweede analyse bogen we ons over de verschillen in ontwikkeling tussen de Vlaamse regio's. Voor de afbakening van de regio's gebruikten we de RESOC-omschrijvingen.

De oefening heeft niet geleid tot zeer uitgesproken conclusies. We motiveren deze stelling op basis van de meest representatieve indicatoren:

- Het absoluut verschil in **gemiddeld inkomen** tussen de Vlaamse regio's is groter geworden in de periode 1998-2008 (de standaarddeviatie evolueert van 100 naar 113).¹⁸

¹⁸ Standaarddeviatie: de afwijking van de waarden ten opzichte van het gemiddelde.

In diezelfde periode is het algemeen inkomensniveau evenwel veel sterker gestegen. Dit betekent dat er in relatieve termen een verdichting is tussen de regio's. Het verschil tussen de Westhoek (armste regio) en Halle-Vilvoorde (rijkste regio) is in relatieve termen veel kleiner geworden: een verschil van € 3.648 of 42% in 2008 (op een inkomen van €8.675 in de Westhoek) tegenover een verschil van €3.729 of 28% (op een inkomen van € 12.978 in de Westhoek).

- Met betrekking tot een aantal economische indicatoren, zien we een gelijkaardig fenomeen, weliswaar in de andere richting. In die periode van hoogconjunctuur (2005-2008) zijn de verschillen m.b.t. **werkzaamheidsgraad, werkloosheidsgraad en aandeel zelfstandigen** tussen de regio's sterk afgenomen. De standaarddeviaties voor deze drie indicatoren evolueren in de periode 2003-2008 van respectievelijk 100% naar 93%, 75% en 91%.

Deze daling is zo goed als integraal toe te schrijven aan de positieve conjunctuur in de periode 2005 – medio 2008. Het verschil is kleiner geworden, omdat de absolute waarden lager liggen door een algemene daling van de werkloosheid. Als men de relatieve verschillen tussen de regio's bekijkt, is er weinig verschil vast te stellen.

- Andere variabelen kennen te weinig evolutie om significante uitspraken te kunnen doen, of schommelen teveel over de jaren (bv. kansarme geboorten, omwille van de kleine aantallen).

Op basis van dit beeld kunnen o.a. geen relevante uitspraken worden gedaan om het toekomstig plattelandsbeleid op te baseren.

8 ALGEMENE CONCLUSIE

PDPO II wil een substantiële bijdrage leveren aan de **duurzame ontwikkeling** van het Vlaamse platteland. Vanuit deze mid term evaluatie stellen we positieve effecten vast die met elk van de aspecten van duurzaamheid kunnen worden gerelateerd.

■ *Economische effecten*

Het economisch effect van de investeringssteun aan landbouwbedrijven hangt samen met het type van investeringen. Steun voor diversificatie-investeringen (bv. energie-investeringen) heeft een groot effect op de omzet, bruto toegevoegde waarde en op het landbouwincome (elke euro steun resulteert in een stijging van de omzet met bijna 2 euro, incl. de omzet die wordt gerealiseerd met de bijkomende energieproductie). Ook voor steun aan structurele investeringen zien we een (weliswaar minder uitgesproken) positief effect, zowel aan de kant van de omzet, als aan de kant van de kosten. Waar het effect van diversificatiesteun zich vooral het eerste jaar na de investering laat voelen, is dat voor structurele steun het tweede jaar na de investering.

Vestigingssteun (voor de overname van bedrijven) resulteert in een toename van tewerkstelling. Op andere bedrijfseconomische parameters zoals omzet of kosten, werd geen significant effect vastgesteld.

Steun aan milieu-investeringen hebben een negatief effect op kosten, toegevoegde waarde, arbeidsproductiviteit en inkomen.

De investeringen die gebeuren in het kader van PDPO II hebben ook een belangrijk indirect effect en zorgen voor behoud van tewerkstelling en toegevoegde waarde in aanverwante sectoren als de bouwsector en de machinebouw.

■ *Effecten inzake natuur en milieu*

De perceelsgebonden agromilieumaatregelen (214) en de milieugerichte VLIF-investeringen (121), hebben een positieve invloed op het milieu in Vlaanderen.

De VLIF-investeringen over de periode 2007-medio 2010 zorgen per jaar:

- voor een **vermeden energieverbruik** van ca. 609 GWh of 7,5% van het totale energieverbruik van de land- en tuinbouwsector in Vlaanderen in 2006 (MIRA);
- voor een **vermeden waterverbruik** van ca. 993.000 m³ of 1,5% van het totale waterverbruik van de Vlaamse land- en tuinbouwsector in 2006 (MIRA).
- voor een **vermeden ammoniakemissie** van ca. 670.000 kg NH₃ (1,6% van de totale ammoniakemissie van de landbouwsector in Vlaanderen in 2006);
- een **vermeden broeikasgasemissie** van ca. 541.000 ton CO₂-equivalenten (5,6% van de totale broeikas-gasemissie in 2006 door de Vlaamse land- en tuinbouwsector; voor CO₂ gaat het om 14%, voor CH₄ en N₂O om 1,6%);
- een **productie van hernieuwbare energie** van ca. 55.000 MWh (ca. 1% van het totaal energieverbruik van de glastuinbouwsector en 0,7% van het

totaal energieverbruik van de gehele land- en tuinbouwsector in Vlaanderen);

Daarnaast zorgen de agromilieumaatregelen voor een **vermeden bodemverlies** van ca. 124.000 ton in 2009 (6,8% van het totaal theoretisch bodemverlies) en een **vermeden stikstofinput** van ca. 6,5 miljoen kg in 2007 (5,3% van de totale Vlaamse dierlijke mestinput in 2006), ca. 5,8 miljoen kg in 2008 (4,7%) en ca. 4,0 miljoen kg (3,3%) in 2009.¹⁹

Het programma zorgt, weliswaar minder aantoonbaar, ook voor een verbetering van de natuurlijke en biologische kwaliteit, vertaald in de criteria akker- en weidevogelpopulaties en oppervlakte High Nature Value Farmland. Omdat er vooralsnog geen temporele opvolging is van de vogelpopulaties, gaat het om een voorlopige conclusie, gebaseerd op licht positieve statistische correlaties (studie INBO).

■ *Effecten m.b.t. sociale cohesie en leefbaarheid*

Zowel de maatregelen "Basisvoorzieningen voor economie en bevolking" (321) als "Dorpskernvernieuwing" (322), dragen onmiskenbaar bij tot het verhogen van het voorzieningenniveau op het platteland. Op basis van het beperkt aantal afgelopen projecten binnen As 3 en As 4, leiden we af dat behoorlijk wat inwoners in het landelijk gebied worden bereikt via PDPO II initiatieven. Het tewerkstellingseffect binnen de assen 3 en 4 is beperkt, al laat de actuele monitoring een volledige meting van dit effect vooralsnog niet toe.

■ *Effecten m.b.t. beleidsvoering en governance*

Tot slot willen we stil staan bij de bijdrage van het programma op het niveau van de beleidvoering:

- Het PDPO II levert onmiskenbaar een bijdrage in een meer geïntegreerde aanpak voor plattelandsontwikkeling in Vlaanderen. Niettemin resten er nog opportuniteiten om te komen tot een meer geïntegreerd beleid, door o.a. een sterkere link te leggen naar ruimtelijke ordening bij de ondersteuning van infrastructuur in agrarisch gebied.
- Het PDPO II heeft daarnaast een onmiskenbare positieve invloed op de aandacht die binnen de Vlaamse overheid wordt besteed aan beleidsevaluatie- en monitoring.
- Via de Leader-methodiek is er ook een beperkt effect naar het verbeteren van het bestuur in plattelandsgebieden. Op structureel niveau is de impact evenwel verwaarloosbaar.

Reflecties en aanbevelingen

Tot slot nog een aantal laatste beschouwingen in het kader van het verdere verloop van het programma.

In de toekomst zal moeten worden nagedacht over een **verdere selectiviteit** van het programma en van de maatregelen. Er is vooreerst de vaststelling dat bepaalde maatregelen aan het huidige tempo van betalingen niet kunnen aangehouden worden (investeringssteun, vestigingssteun). Daarnaast is er de algemene druk op de budgetten (Vlaanderen, EU) als gevolg van de crisis, alsook de nieuwe algemene Europese prioriteiten (EU 2020 strategie) en de verwachte bijsturing van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Deze evoluties zullen het

¹⁹ De daling is te wijten aan het uitdovend karakter van de belangrijke maatregel groenbedekking

toekomstige PDPO verplichten om de steun nog rechtstreekser en selectiever te oriënteren op bepaalde effecten.

Hoewel deze grotere selectiviteit als een bedreiging zal worden aanzien door bepaalde groepen, schuilen er ook kansen in om de impact van het programma nog te verhogen:

- Meer competitie voor de middelen resulteert vaak in hogere kwaliteit;
- De middelen kunnen worden gericht op die maatregelen of doelgroepen waar ze de grootste economische effecten ressorteren, of de grootste additionaliteit hebben.

In de toekomst mag tevens worden verwacht dat Europa meer aandacht zal vragen voor plaatsgebonden strategieën en voor een **gebiedsgerichte benadering**. Vanuit dat perspectief zouden wij volgende aanbevelingen willen doen:

- Een weloverwogen afbakening van de regio's, rekening houdende met geografische en sociaal-economische kenmerken en bestaande netwerken;
- Voluit inzetten op het verhogen van de capaciteit en bestuurskracht in plattelandsgebieden (investeren in een stevige omkadering van de programma's);
- Overwegen om ook maatregelen uit de assen 1 en 2 op te nemen in gebiedsgerichte programma's. De effecten van bepaalde agromilieu-maatregelen bijvoorbeeld zullen sterker doorwerken als ze gebiedsgericht worden aangestuurd op basis van regionale kenmerken.

Tot slot willen we een pleidooi houden voor **een gecoördineerde inzet van de middelen** en het bundelen van inzichten ten voordele van het platteland. Het is belangrijk om kennis en middelen te bundelen in functie van een gemeenschappelijke ambitie voor het Vlaamse platteland. Het PDPO (en samenhangend het Vlaams Ruraal Netwerk) heeft daar zeker al een bijdrage toe geleverd. Maar de bestaande samenwerking tussen de verschillende beheerdiensten en bestuursniveaus dient verder te worden geïntensifieerd en verruimd. Ook nieuwe ideeën rond plattelandsontwikkeling en plattelandsregio's zouden een sterkere vertaling kunnen krijgen in het PDPO (bv. de interdependentie tussen stad en platteland).